

NARODOWY
BANK POLSKI

Raport o obrocie gotówkowym w Polsce w 2020 r.

Raport o obrocie gotówkowym w Polsce w 2020 r.

Opracował zespół pod kierownictwem:
Barbary Jaroszek, dyrektora Departamentu Emisyjno-Skarbcowego
Joanny Kołodziej, zastępcy dyrektora Departamentu Emisyjno-Skarbcowego

Zespół autorski:
Agnieszka Kania
Małgorzata Kapelińska
Anna Kmita
Anna Kondraciuk
Joanna Kołodziej
Barbara Kowalczyk
Grzegorz Koziół
Grzegorz Materniak
Paweł Michalski

Druk:
NBP

Wydał:
Narodowy Bank Polski
00-919 Warszawa
ul. Świętokrzyska 11/21
tel. +48 22 185 10 00
www.nbp.pl

© Narodowy Bank Polski, 2021

Spis treści

Rozdział 1. Synteza	6
Rozdział 2. Obieg znaków pieniężnych	12
2.1. Wartość oraz liczba banknotów i monet w obiegu	12
2.2. Rotacja banknotów i monet	14
Rozdział 3. Pieniądz gotówkowy i bezgotówkowy	20
3.1. Tendencje obserwowane w Polsce	20
3.2. Tendencje występujące w wybranych krajach	24
Rozdział 4. Uwarunkowania rynku obrotu gotówkowego	30
4.1. Cykl obrotu gotówkowego i jego uczestnicy	30
Ramka A. Narodowa Strategia Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego	33
4.2. Zmiany w obrocie gotówkowym wprowadzone znowelizowanymi przepisami Zarządzenia nr 19/2016 i Zarządzenia 31/2013	34
4.3. Sprawozdawczość z zakresu obrotu gotówkowego	35
4.3.1. Uwarunkowania prawne	35
4.3.2. Dane statystyczne	36
Rozdział 5. Współpraca z bankami w zakresie zaopatrywania w walutę polską	42
5.1. Pobieranie waluty polskiej z NBP przez banki	42
5.1.1. Banknoty	43
5.1.2. Monety	44
5.2. Odprowadzanie waluty polskiej do NBP przez banki	45
5.2.1. Banknoty	46
5.2.2. Monety	49
Ramka B. Tendencje w zaopatrywaniu banków w walutę polską w latach 2016–2020	52
Rozdział 6. Przebieg procesu zaopatrywania w 2020 r. z uwzględnieniem wpływu pandemii COVID-19	56
6.1. Analiza w ujęciu dwumiesięcznym	56
6.2. Zmiana struktury nominalowej pobrań waluty polskiej z NBP przez banki	61
Ramka C. Urządzenia samoobsługowe do zamiany monet	64
Rozdział 7. Słownik pojęć	68

Rozdział 1

Synteza

Synteza

Bank centralny to instytucja mająca zasadnicze znaczenie w systemie pieniężnym. Narodowy Bank Polski (zwany dalej NBP) jako bank centralny Rzeczypospolitej Polskiej wypełnia zadania określone w Konstytucji RP, ustawie o Narodowym Banku Polskim i ustawie Prawo bankowe. W ramach funkcji podstawowych NBP pełni również funkcję banku emisyjnego oraz banku banków. Mając wyłączne prawo emitowania znaków pieniężnych, NBP zapewnia ich odpowiednią jakość w obiegu oraz płynność rozliczeń gotówkowych, wprowadzając do obiegu banknoty i monety w pełnej strukturze nominalowej.

Zgodnie z art. 32 ustawy o Narodowym Banku Polskim znaki pieniężne, tj. banknoty oraz monety emitowane przez NBP, są prawnymi środkami płatniczymi na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, czyli są powszechnie akceptowane jako forma dokonywania rozliczeń pieniężnych. Powszechna akceptacja oraz zapewnienie dostępności pieniądza gotówkowego mają fundamentalne znaczenie dla niezakłóconego funkcjonowania rozliczeń pieniężnych w społeczeństwie, w szczególności w przypadku niektórych grup konsumentów realizujących płatności głównie za pomocą banknotów i monet. Kwestia ta nabrała szczególnego znaczenia w 2020 r.

Działalność NBP w ramach obrotu gotówkowego obejmuje: zamawianie banknotów i monet u producentów, weryfikację autentyczności i jakości obiegowej znaków pieniężnych, ich przechowywanie oraz dystrybucję. W praktyce obszar, na który NBP oddziałuje za pośrednictwem regulacji dotyczących pobierania i odprowadzania waluty polskiej, obejmuje głównie banki¹. Uczestnikami krajowego obrotu gotówkowego, poza bankiem centralnym i bankami, są również producenci znaków pieniężnych, firmy CIT procesujące gotówkę na rzecz banków, operatorzy bankomatów, sieci handlu detalicznego i konsumenci. W ostatnim okresie, zwłaszcza w dobie pandemii COVID-19, wzrasta rola NBP nie tylko jako regulatora rynku, lecz także jako katalizatora zmian, podejmującego działania o charakterze systemowym, strategicznym, jak również będącego inicjatorem pogłębienia współpracy między poszczególnymi uczestnikami rynku obrotu gotówkowego. Podobna tendencja jest obserwowana w innych krajach na świecie. Działania w tym obszarze są podejmowane zarówno przez kraje o wysokim udziale płatności gotówkowych (np. Niemcy czy Francja), jak również w krajach, w których wykorzystanie gotówki w transakcjach jest na niskim poziomie (np. Szwecja, Norwegia, Dania). Analizowanie propozycji rozwiązań lub wdrażanie środków odbywa się na różnych płaszczyznach: od rozwiązań legislacyjnych (np. zmiana ustawy o usługach płatniczych w Szwecji), poprzez działania o charakterze rekomendacji (np. w zakresie powszechnej akceptacji gotówki w Kanadzie), po określenie strategicznych działań (np. „The Eurosystem Cash Strategy”). Inicjatorem działań jest często regulator rynku obrotu gotówkowego, w tym również bank centralny (np. w Australii), ale również organy rządowe (np. w Wielkiej Brytanii) lub inni uczestnicy obrotu gotówkowego (np. w Finlandii i Szwecji²).

¹ Na potrzeby niniejszego Raportu pojęcie banki obejmuje również inne, poza bankami, podmioty mające ustawowe upoważnienie do pobierania z NBP i odprowadzania do NBP waluty polskiej.

² Przykładem takich działań jest np. „ATM pooling” polegający na współpracy banków z podmiotami oferującymi klientom banków korzystanie z bankomatów.

W Polsce również obserwuje się wzrost znaczenia roli poszczególnych uczestników rynku obrotu gotówkowego w zapewnianiu obywatelom dostępu do pieniądza gotówkowego. Dostępność i akceptacja gotówki w trakcie pandemii stały się priorytetowe. Podobnie jak w wielu innych krajach również w Polsce w 2020 r. szczególnego znaczenia nabrała funkcja gotówki jako środka gromadzenia oszczędności, a zmniejszyło się znaczenie roli pieniądza gotówkowego w realizacji transakcji.

Należy zaznaczyć, że na świecie ewolucja metod płatności trwa już od wielu lat. Coraz powszechniejsze karty kredytowe i debetowe, innowacje technologiczne w obszarze bankowości, obejmujące między innymi bankowość internetową, nowe formy płatności, takie jak płatności zbliżeniowe czy mobilne, rozwój e-commerce, a wraz z nim platform internetowych (Google, Facebook, Amazon), stanowią obecnie alternatywę dla płatności gotówkowych³. W handlu detalicznym obserwowany już wcześniej trend wzrostowy sprzedaży za pośrednictwem kanałów elektronicznych w dobie pandemii dodatkowo się umocnił⁴.

Wobec obserwowanych zmian dyskusja na temat roli gotówki w systemie płatniczym, jak również funkcjonowania i wykorzystania bezgotówkowych instrumentów płatniczych objęła już swym zasięgiem cały świat. W ostatnim czasie w wyniku pandemii COVID-19 międzynarodowa debata stała się bardziej intensywna i rzuciła światło na dodatkowe aspekty, uwzględniające indywidualnego konsumenta i jego potrzeby w zakresie rozwiązań dostępnych na rynku płatniczym. W oficjalnych komunikatach oraz przedmiotowych analizach banków centralnych i innych instytucji regulujących rynek obrotu gotówkowego niezwykle często mówi się o zapewnieniu konsumentom wolności wyboru preferowanych środków płatniczych, wskazując na ich równoważność. Jednocześnie kluczowego znaczenia nabiera zapewnienie odpowiedniej infrastruktury rynku, umożliwiającej zarówno pozyskanie gotówki, jak i jej powszechną akceptację oraz możliwość korzystania z bezgotówkowych form płatności. Rośnie znaczenie współpracy wszystkich uczestników rynku obrotu gotówkowego, w tym również łączenie ich działań i opracowywanie rozwiązań usprawniających, angażujących uczestników rynku sektorowo lub międzysektorowo. Dostrzegając rolę współpracy poszczególnych interesariuszy rynku obrotu gotówkowego w zapewnianiu dostępności gotówki dla społeczeństwa oraz sprawnego i bezpiecznego funkcjonowania infrastruktury w tym zakresie, Narodowy Bank Polski zainicjował prace mające na celu opracowanie Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego, które mają charakter priorytetowy w 2021 r. Zadania w tym zakresie powierzono utworzonej w 2019 r. Radzie do spraw obrotu gotówkowego⁵, organowi opiniodawczo-doradczemu przy Zarządzie NBP. Skład Rady został rozszerzony o przedstawicieli instytucjonalnych, kluczowych dla analizowanych zagadnień.

W „Raporcie o obrocie gotówkowym w Polsce w 2020 r.”, zwanym dalej Raportem, oprócz wskazania głównych czynników wpływających na model obrotu gotówkowego w Polsce, relacji pomiędzy bankiem centralnym a uczestnikami rynku obrotu gotówkowego, jak również danych statystycznych odzwierciedlających tendencje w obrocie gotówkowym w 2020 r. zawarto informacje o wpływie pandemii COVID-19 na rynek obrotu gotówkowego. Wdrożenie środków ochrony sanitarnej oraz stosowanie tzw. dystansu społecznego

³ Andrea Nobili, Giorgia Rocco, *A game changer in payment habits: evidence from daily data during a pandemic*, Questioni di Economia e Finanza, Banca d'Italia, Guerino Ardizzi, nr 591, grudzień 2020 r.

⁴ Banca d'Italia, *The Governor's Concluding Remarks*, Annual Report, 29 maja 2020 r.

⁵ Zwaną dalej Radą ds. obrotu gotówkowego lub Radą.

objęło swoim zasięgiem również sferę transakcji płatniczych. W początkowej fazie pandemii, w związku z masowym wypłacaniem środków przez konsumentów, światowe media rozpowszechniały informacje na temat potencjalnego zagrożenia transmisją COVID-19 po bezpośrednim kontakcie z gotówką. Dyskusja na ten temat pogłębiła się jeszcze bardziej po wypowiedzi przedstawiciela Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) sugerującej, że banknoty mogą być źródłem zakażenia i dlatego zaleca się korzystanie z płatności elektronicznych⁶. W kolejnych dniach wypowiedź ta była wielokrotnie korygowana, a WHO tłumaczyło, że informacja została mylnie odebrana, gdyż intencją było wskazanie na możliwość transmisji koronawirusa po kontakcie z zanieczyszczoną powierzchnią np. banknotu, a następnie dotknięciu przez człowieka ust, oczu lub nosa⁷. W publicznej debacie nad bezpieczeństwem korzystania z gotówki pojawiły się publikacje zawierające informacje na temat potencjalnego ryzyka transmisji koronawirusa. Jako przykład można przywołać wyniki badań wskazane przez Bank for International Settlements w kwietniu 2020 r., które potwierdziły, że dowody naukowe sugerują niskie prawdopodobieństwo transmisji COVID-19 w porównaniu z kontaktem z innymi często dotykanyymi powierzchniami, jak np. klawiatura terminala do kart płatniczych. Z kolei w listopadzie 2020 r. Bank of England opublikował wyniki badań, które wskazują, że liczba cząsteczek koronawirusa znacznie spada już po godzinie od momentu ich pojawienia się na banknocie, natomiast po 6 godzinach obniża się do ok. 5% (w przypadku papierowych banknotów jest to ok. 2%)⁸.

Jednocześnie w okresie niepewności towarzyszącej pandemii COVID-19 w wielu krajach na świecie odnotowano wzrost wartości pieniądza w obiegu na niespotykaną dotychczas skalę. Zwiększony popyt na banknoty, w szczególności wyższych nominałów, wynikał głównie z gromadzenia środków w celach przezornościowych.

W Polsce od lat obserwowany jest wzrost wartości pieniądza w obiegu. W ostatniej dekadzie, tj. w latach 2011–2020, wartość pieniądza gotówkowego w obiegu w stosunku do grudnia 2010 r. wzrosła trzykrotnie, z 102,7 mld zł do 321,5 mld zł. W samym 2020 r. odnotowano rekordowy roczny przyrost wartości obiegu o 34,8%, tj. o 83,0 mld zł, w stosunku do wartości z 2019 r. Warto podkreślić, że roczny wzrost wartości obiegu w 2019 r. w porównaniu z 2020 r. był czterokrotnie niższy. Zjawisko przyrostu obiegu w 2020 r. wynikało nie tylko ze wzrostu poziomu pobrań waluty polskiej z NBP, ale również ze znacznie niższego poziomu jej odprowadzeń do NBP. Wartość banknotów i monet pobranych z NBP w 2020 r. wyniosła 222,8 mld zł i wzrosła o 9,5% w stosunku do poprzedniego roku, natomiast wartość banknotów i monet odprowadzonych do NBP w 2019 r. wyniosła 139,8 mld zł i zmniejszyła się o 24,1% w stosunku do poprzedniego roku. Wzrost wartości pobrań waluty polskiej z NBP był szczególnie widoczny w okresie marzec–kwiecień 2020 r. (rekordowy poziom 6 mld zł osiągnął 13 marca 2020 r.) oraz na przełomie października i listopada 2020 r. Warto wskazać, że pomimo wzrostu wartości pobrań liczba banknotów i monet pobranych przez banki z NBP w 2020 r. wyniosła ponad 3,3 mld szt. i w stosunku do poprzedniego roku spadła o 11,5%. Podobnie liczba banknotów i monet odprowadzonych przez banki do NBP w 2020 r. spadła

⁶ The Telegraph, *Dirty banknotes may be spreading the coronavirus, WHO suggests*, 2 marca 2020 r., https://www.telegraph.co.uk/news/2020/03/02/exclusive-dirty-banknotes-may-spreading-coronavirus-world-health/?mod=article_inline.

⁷ MarketWatch, World Health Organization: 'We did NOT say that cash was transmitting coronavirus', 9 marca 2020 r., <https://www.marketwatch.com/story/who-we-did-not-say-that-cash-was-transmitting-coronavirus-2020-03-06>.

⁸ Bank of England, *Cash in the time of Covid*, Quarterly Bulletin 2020 Q4, 24 listopada 2020 r., <https://www.bankofengland.co.uk/quarterly-bulletin/2020/2020-q4/cash-in-the-time-of-covid>.

⁹ Do wyliczenia zmian zastosowano pełne wartości liczbowe.

o 25,5% w porównaniu z poprzednim rokiem i wyniosła 1,9 mld szt. Wynika to z faktu, że znaczna część pobrań była realizowana w wyższych nominałach banknotów – 47,9% wartości pobrań przypadało na nominał 100 zł, a 38,4% realizowano w nominale 200 zł. W warunkach wysokiego zapotrzebowania na pieniądź gotówkowy banki pobierały z NBP głównie banknoty o wartości nominalnej 100 zł, które w dziennej strukturze pobrań osiągnęły 67,5%. Ponadto uwagę zwraca roczny spadek liczby pobranych (o 21,4%), jak też odprowadzonych (o 25,4%) monet do NBP.

W ostatnich latach obserwuje się systematyczny spadek częstotliwości powrotu do NBP banknotów i monet z rynku, co odzwierciedlone jest w spadku wskaźnika rotacji w cyklach. W 2020 r. zjawisko to się pogłębiło. Wówczas banknot powracał do sortowni oddziału okręgowego NBP przeciętnie po ok. 21 miesiącach od momentu pobrania go przez bank (dla porównania: w 2019 r. banknot przeciętnie powracał do NBP po blisko 12 miesiącach, tj. prawie dwa razy częściej). W przypadku monet wskaźnik rotacji w 2020 r. wyniósł około 17 386 dni, co oznacza, że w porównaniu z 2019 r. moneta powracała do NBP rzadziej o 5025 dni.

Tendencje w zakresie kształtowania się wartości pieniądza gotówkowego w obiegu, wynikające z dotychczas zidentyfikowanych czynników o charakterze fundamentalnym (np. kurs walutowy, PKB, inflacja, stopy procentowe) czy sezonowym (okresy świąteczne, wakacje, początek roku szkolnego itp.), zostały w istotny sposób zaburzone przez wpływ pandemii COVID-19. Jednocześnie jednak wskaźniki makroekonomiczne wskazują, że:

- w 2020 r. relacja wartości obiegu do PKB wyniosła 13,8% i kształtowała się na znacznie wyższym poziomie niż w 2019 r. (10,4%), co stanowi największy wzrost w ciągu ostatniej dekady,
- wartość agregatu pieniężnego M1 w 2020 r. przekroczyła 1,5 bln zł i w porównaniu z 2019 r. wzrosła o 376,8 mld zł, tj. o 32,6%,
- udział pieniądza gotówkowego w M1 w 2020 r. wyniósł 21,0% i w stosunku do 2019 r. wzrósł o 1,6 pkt proc.

Jednocześnie w 2020 r. Narodowy Bank Polski kontynuował prace mające na celu usprawnienie obrotu gotówkowego, uproszczenie i zmniejszenie pracochłonności procesu przetwarzania gotówki po stronie zarówno uczestników rynku, jak i NBP. W ramach tych działań wdrożono zmiany w Zarządzeniu nr 19/2016¹⁰ dotyczące dalszych etapów wprowadzania oznaczania opakowań banknotów i monet kodami kreskowymi oraz przygotowywania uczestników rynku obrotu gotówkowego do pilotażu stosowania kodów kreskowych na opakowaniach banknotów i monet. Nowelizacja Zarządzenia nr 19/2016 objęła również zmiany dotyczące odstąpienia od konieczności oddzielnego odprowadzania przez banki do NBP banknotów nienadających się do maszynowego sortowania, tzw. NS, co wpłynęło na uproszczenie i zmniejszenie pracochłonności przetwarzania gotówki zarówno po stronie banków, jak i NBP.

W obliczu niespotykanego dotąd zapotrzebowania na pieniądź gotówkowy NBP sprostał wyzwaniom rynku, zapewniając sprawne i nieprzerwane zaopatrywanie banków w walutę polską. Bank centralny zacieśnił współpracę z bankami, firmami CIT oraz producentami znaków pieniężnych, a także z powodzeniem dostosował organizację pracy, zaspokajając popyt na pieniądź gotówkowy.

¹⁰ Zarządzenie nr 19/2016 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 17 sierpnia 2016 r., zwane dalej Zarządzeniem nr 19/2016.

Niniejsze opracowanie dotyczy obrotu znakami pieniężnymi waluty polskiej, których główną funkcją ekonomiczną jest funkcja transakcyjna (cyrkulacyjna). W związku z powyższym dane nie uwzględniają tzw. wartości kolekcjonerskich, które pełnią funkcję płatniczą i mają status prawnego środka płatniczego, jednak nie są traktowane jako powszechny środek wymiany w transakcjach.

Główne dane statystyczne dotyczące rynku obrotu gotówkowego w 2019 i 2020 r. przedstawiono w tabeli 1, a kluczowe pojęcia zawarte w niniejszym Raporcie zostały wyjaśnione w słowniku.

Tabela 1. Główne dane za 2019 i 2020 r.

	2019 r.	2020 r.	Zmiana (2020 / 2019)
Wartość obiegu (stan na 31.12.2020 r.)	238,5 mld zł	321,5 mld zł	wzrost o 83,0 mld zł (+34,8%)
Liczba banknotów w obiegu (stan na 31.12.2020 r.)	2,3 mld szt.	2,8 mld szt.	wzrost o 0,5 mld szt. (+21,0%)
Liczba monet w obiegu (stan na 31.12.2020 r.)	19,4 mld szt.	20,2 mld szt.	wzrost o 0,8 mld szt. (+4,2%)
Wartość pobrań waluty polskiej z NBP	203,5 mld zł	222,8 mld zł	wzrost o 19,3 mld zł (+9,5%)
Liczba banknotów pobranych z NBP ¹	2,2 mld szt.	2,1 mld szt.	spadek o 0,1 mld szt. (-4,1%)
Liczba monet pobranych z NBP ²	1,6 mld szt.	1,3 mld szt.	spadek o 0,3 mld szt. (-21,4%)
Wartość odprowadzeń waluty polskiej do NBP	184,2 mld zł	139,8 mld zł	spadek o 44,4 mld zł (-24,1%)
Liczba banknotów odprowadzonych do NBP	2,0 mld szt.	1,5 mld szt.	spadek o 0,5 mld szt. (-25,5%)
Liczba monet odprowadzonych do NBP	0,6 mld szt.	0,4 mld szt.	spadek o 0,1 mld szt. (-25,4%)
Rotacja banknotów (stan na 31.12.2020 r.)	w cyklach: 0,94 w dniach: 389	w cyklach: 0,58 w dniach: 629	spadek w cyklach: 0,36 wzrost w dniach: 240
Rotacja monet (stan na 31.12.2020 r.)	w cyklach: 0,030 w dniach: 12 361	w cyklach: 0,021 w dniach: 17 386	spadek w cyklach: 0,009 wzrost w dniach: 5025
Wartość PKB ³	2 293,2 mld zł	2 323,9 mld zł	wzrost o 30,7 mld zł (+1,3%) ⁴
Wartość obiegu / PKB	10,4%	13,8%	wzrost o 3,4 pkt proc.
Wartość agregatu M1	1 154,9 mld zł	1 531,6 mld zł	wzrost o 376,8 mld zł (+32,6%)
Wartość obiegu / agregat M1	19,4%	21,0%	wzrost o 1,6 pkt proc.

¹ Liczba lub wartość waluty polskiej, którą banki przekazały do NBP.

² Jw.

³ Produkt krajowy brutto nominalny (ceny bieżące) wg danych GUS za 2019 i 2020 r. („Biuletyn Statystyczny” nr 03/2021, data publikacji 26 kwietnia 2021 r.).

⁴ Dynamika PKB w kategoriach nominalnych; wg danych GUS z 26 kwietnia 2021 r. PKB w 2020 r. spadł realnie o 2,7%, wobec wzrostu o 4,7% w 2019 r.

Rozdział 2

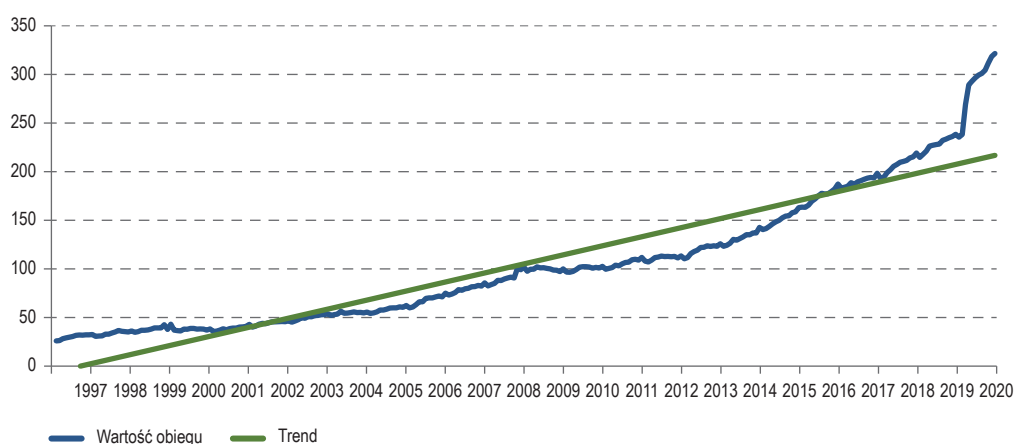

Obieg znaków pieniężnych

Obieg znaków pieniężnych

Wartość pieniądza gotówkowego w obiegu według stanu na 31 grudnia 2020 r. wyniosła 321,5 mld zł. W stosunku do 31 grudnia 2019 r. odnotowano wzrost wartości pieniądza gotówkowego w obiegu o 34,8%, tj. o 83,0 mld zł.

Wykres 1. Wartość pieniądza gotówkowego w obiegu w układzie miesięcznym w latach 1997–2020 (w mln zł)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Wykres 1 ilustruje wzrost wartości pieniądza gotówkowego w obiegu. W Polsce w latach 1997–2020 udział pieniądza gotówkowego w agregacie M1 spadł z około 36% do około 21%. Należy wskazać, że tendencje zmieniają się w sytuacjach nadzwyczajnych. Miało to miejsce w 2008 r. – na początku roku udział pieniądza gotówkowego w agregacie M1 wynosił 23%, a w związku z kryzysem finansowym wzrósł do 26% w grudniu 2008 r. Podobnie w 2020 r. udział pieniądza gotówkowego w agregacie M1 wzrósł do 21% z 19,4% w 2019 r.

2.1. Wartość oraz liczba banknotów i monet w obiegu¹¹

W ciągu 2020 r. wartość banknotów znajdujących się w obiegu zwiększyła się o ponad 82,7 mld zł, tj. o 35,4%. W porównaniu ze stanem na koniec 2019 r. odnotowano wzrost wartości banknotów w obiegu w przypadku banknotów o nominałach: 500 zł, 200 zł, 100 zł, 50 zł i 10 zł, natomiast spadek w przypadku banknotu o nominale 20 zł.

¹¹ Wartość oraz liczba banknotów i monet w obiegu zostały zaprezentowane według stanu na koniec kwartałów 2020 r.

Tabela 2. Wartość banknotów w obiegu wg nominalów w 2020 r. (w zł)

Stan na koniec kwartału	500 zł	200 zł	100 zł	50 zł	20 zł	10 zł	Łącznie
1	2	3	4	5	6	7	8
IV kw. 19	10 423 225 500	71 749 478 000	137 386 957 400	9 444 906 100	2 533 335 480	1 818 200 750	233 356 103 230
I kw. 20	12 837 750 000	80 190 940 800	155 248 384 100	11 140 758 700	2 658 410 240	1 862 764 750	263 939 008 590
II kw. 20	15 656 737 000	98 260 929 400	161 849 435 400	11 146 562 700	2 531 761 120	1 864 971 990	291 310 397 610
III kw. 20	16 930 665 500	104 690 417 200	162 399 298 600	10 619 065 750	2 532 971 620	1 885 875 610	299 058 294 280
IV kw. 20	19 253 421 000	114 919 731 600	166 593 990 000	10 847 698 550	2 523 530 960	1 906 072 610	316 044 444 720

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Biorąc pod uwagę strukturę nominalową banknotów w obiegu, największy wzrost wartości w tym okresie zaobserwowano w przypadku banknotów o najwyższych nominałach – 500 zł i 200 zł (odpowiednio o 84,7% oraz o 60,2%).

W strukturze wartościowej banknotów udział nominalów 500 zł i 200 zł zwiększył się odpowiednio o 1,6 pkt proc. i 5,7 pkt proc. Udział pozostałych nominalów zmniejszył się: 100 zł o 6,2 pkt proc., 50 zł o 0,6 pkt proc., 20 zł o 0,3 pkt proc. i 10 zł o 0,2 pkt proc. Banknot o wartości nominalnej 100 zł nadal jednak dominował w strukturze wartościowej obiegu w 2020 r.

Liczba banknotów znajdujących się w obiegu zwiększyła się w ciągu 2020 r. o 561,9 mln szt., tj. o 25,0%. W strukturze liczbowej banknotów wzrost udziału zanotowano w przypadku nominalów o najwyższych wartościach, tj. 500 zł (o 0,5 pkt proc.) oraz 200 zł – aż o 4,5 pkt proc. Temu wzrostowi towarzyszył spadek udziału nominalów: 100 zł o 1,8 pkt proc., 50 zł o 0,7 pkt proc., 20 zł o 1,1 pkt proc. i 10 zł o 1,3 pkt proc. Opisane zmiany udziałów świadczą o wzroście zapotrzebowania na banknoty wyższych nominalów.

Na koniec 2020 r. najwięcej (59,2%) było w obiegu banknotów o wartości nominalnej 100 zł. Drugi pod tym względem był nominal 200 zł (20,4%), natomiast 7,7% obiegu stanowiły banknoty 50-złotowe. Uwagę zwraca również rosnący udział banknotów 500 zł – z 0,9% w 2019 r. do 1,4% na koniec 2020 r. (tabela 3).

Tabela 3. Liczba banknotów w obiegu wg nominalów w 2020 r.

Stan na koniec kwartału	500 zł	200 zł	100 zł	50 zł	20 zł	10 zł	Łącznie
1	2	3	4	5	6	7	8
IV kw. 19	20 846 451	358 747 390	1 373 869 574	188 898 122	126 666 774	181 820 075	2 250 848 386
I kw. 20	25 675 500	400 954 704	1 552 483 841	222 815 174	132 920 512	186 276 475	2 521 126 206
II kw. 20	31 313 474	491 304 647	1 618 494 354	222 931 254	126 588 056	186 497 199	2 677 128 984
III kw. 20	33 861 331	523 452 086	1 623 992 986	212 381 315	126 648 581	188 587 561	2 708 923 860
IV kw. 20	38 506 842	574 598 658	1 665 939 900	216 953 971	126 176 548	190 607 261	2 812 783 180

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Wartość monet znajdujących się w obiegu wzrosła w 2020 r. o 328,3 mln zł, tj. o 6,4%. W strukturze nominalowej pod względem wartości największy wzrost odnotowano w przypadku

monet 5 zł, 2 zł (bez 2 zł NG¹²) oraz 50 gr – odpowiednio o 8,7%, 7,4% i 6,0%. Udział monet 5 zł i 2 zł w strukturze wartościowej obiegu monet wzrósł odpowiednio o 0,8 pkt proc. i 0,2 pkt proc. Udział monet 10 gr, 2 gr i 1 gr pozostał na tym samym poziomie, natomiast udział monet 2 zł NG spadł o 0,5 pkt proc., a monet 1 zł, 50 gr, 20 gr i 5 gr zmniejszył się w przypadku każdego z tych nominałów o 0,1 pkt proc.

Tabela 4. Wartość monet w obiegu według nominałów w 2020 r. (w zł)

Stan na koniec kwartału	5 zł	2 zł	2 zł NG	1 zł	50 gr	20 gr	10 gr	5 gr	2 gr	1 gr	Łącznie
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
IV kw. 19	1 865 630 690	988 750 922	478 190 858	649 039 093	346 257 249	287 001 526	246 639 503	122 582 599	66 380 758	72 922 680	5 123 395 878
I kw. 20	1 886 245 775	990 968 686	478 116 646	649 067 087	348 730 001	288 943 604	249 067 863	123 235 264	66 593 659	73 439 386	5 154 407 971
II kw. 20	1 934 981 230	1 020 276 006	478 108 958	663 223 390	353 556 216	291 470 191	251 658 062	124 169 705	66 924 399	74 012 579	5 258 380 736
III kw. 20	1 982 987 245	1 042 193 870	478 049 748	676 534 099	360 524 130	296 089 266	255 851 660	125 830 123	67 566 559	74 950 867	5 360 577 567
IV kw. 20	2 027 902 425	1 061 454 368	478 002 114	686 043 005	367 065 851	300 278 791	259 500 384	127 390 014	68 181 297	75 887 172	5 451 705 421

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Na koniec 2020 r. liczba monet znajdujących się w obiegu zwiększyła się w stosunku do 2019 r. o 825 mln szt., tj. o 4,2%. Wzrost odnotowano w przypadku wszystkich monet (5 zł – 8,7%, 2 zł – 7,4%, 1 zł – 5,7%, 50 gr – 6,0%, 20 gr – 4,6%, 10 gr – 5,2%, 5 gr – 3,9%, 2 gr – 2,7% i 1 gr – 4,1%).

Tabela 5. Liczba monet w obiegu według nominałów w 2020 r.

Stan na koniec kwartału	5 zł	2 zł	2 zł NG	1 zł	50 gr	20 gr	10 gr	5 gr	2 gr	1 gr	Łącznie
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
IV kw. 19	373 126 138	494 375 461	239 095 429	649 039 093	692 514 498	1 435 007 628	2 466 395 027	2 451 651 972	3 319 037 907	7 292 267 974	19 412 511 127
I kw. 20	377 249 155	495 484 343	239 058 323	649 067 087	697 460 001	1 444 718 022	2 490 678 634	2 464 705 282	3 329 682 938	7 343 938 616	19 532 042 401
II kw. 20	386 996 246	510 138 003	239 054 479	663 223 390	707 112 432	1 457 350 953	2 516 580 621	2 483 394 099	3 346 219 944	7 401 257 944	19 711 328 111
III kw. 20	396 597 449	521 096 935	239 024 874	676 534 099	721 048 259	1 480 446 330	2 558 516 600	2 516 602 454	3 378 327 974	7 495 086 672	19 983 281 646
IV kw. 20	405 580 485	530 727 184	239 001 057	686 043 005	734 131 701	1 501 393 957	2 595 003 843	2 547 800 286	3 409 064 849	7 588 717 180	20 237 463 547

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Dane wskazują, że w strukturze liczbowej monet w obiegu nie odnotowano znacznych zmian udziału poszczególnych nominałów. Najwięcej w obiegu było w dalszym ciągu monet niskich nominałów, tj. od 1 gr do 5 gr – łącznie 66,9%. W praktyce monety te wykazują jednak najniższe wskaźniki rotacji w cyklach (patrz: podrozdział „2.2. Rotacja banknotów i monet”).

2.2. Rotacja banknotów i monet

Częstotliwość powrotu banknotów i monet do NBP z rynku jest wyrażana za pomocą wskaźników rotacji w dniach oraz w cyklach.

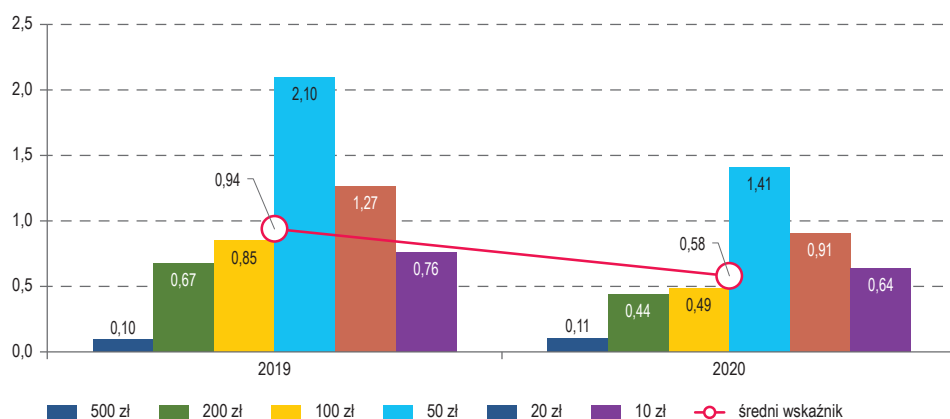
¹² Monety okolicznościowe 2 zł wykonane ze stopu Nordic Gold, będące prawnym środkiem płatniczym.

Wskaźnik rotacji w cyklach stanowi iloraz liczby banknotów lub monet, które wpłynęły w przyjętym okresie do NBP z banków, oraz średniej liczby banknotów lub monet w obiegu w tym samym czasie. Wskaźnik rotacji w dniach jest to natomiast iloraz średniej liczby banknotów lub monet w obiegu w przyjętym okresie oraz liczby banknotów lub monet, które w tym samym czasie wpłynęły do NBP z banków, pomnożony przez liczbę dni (365).

W 2020 r. zaobserwowano znaczący spadek wskaźnika rotacji w cyklach. Dynamika spadku była znacznie większa niż w poprzednich okresach, co można odczytywać jako bezpośredni wpływ pandemii. Na koniec 2020 r. banknot powracał do sortowni oddziału okręgowego NBP przeciętnie co 629 dni, liczonych od momentu pobrania go przez bank z NBP. W porównaniu z 2019 r., kiedy wskaźnik rotacji banknotów wynosił 389 dni, w 2020 r. odnotowano blisko dwukrotny spadek częstotliwości powrotu banknotu do NBP. W przypadku monet szacowany czas powrotu do NBP wyniósł na koniec 2020 r. 17 386 dni, tj. około 48 lat, i wydłużył się w porównaniu z 2019 r. o 5025 dni, tj. o blisko 14 lat.

Poniżej przedstawiono kształtowanie się wskaźników rotacji banknotów (wykres 2) i monet (wykres 3) w podziale na nominały.

Wykres 2. Rotacja banknotów w cyklach

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne źródłowe dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętych.

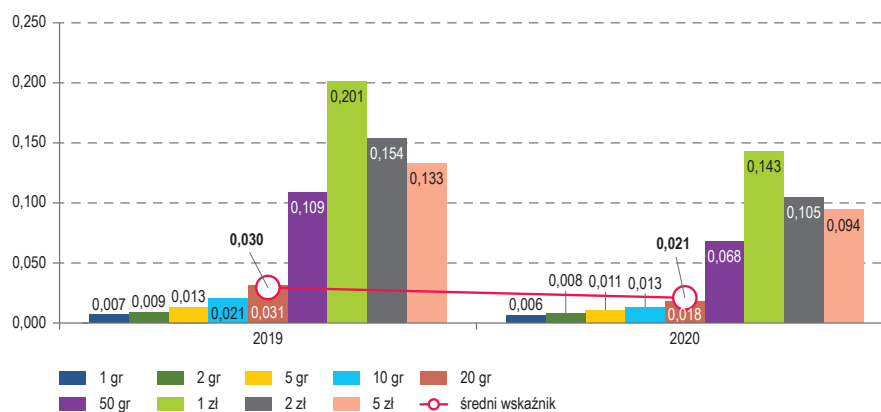
Wskaźnik rotacji w cyklach dla wszystkich nominałów banknotów wyniósł na koniec 2020 r. 0,58, co oznacza spadek o 0,36 w porównaniu z 2019 r. (w 2018 r. wskaźnik wynosił 0,99). Według stanu na koniec 2020 r. wskaźnik rotacji dla poszczególnych nominałów banknotów był zróżnicowany. Najczęściej powracały do NBP banknoty o nominałach 50 zł i 20 zł, najrzadziej banknot o nominale 500 zł. W 2020 r. wskaźnik rotacji w cyklach obniżył się w stosunku do 2019 r. w przypadku wszystkich nominałów banknotów, z wyjątkiem banknotu o wartości nominalnej 500 zł. Spadek wskaźnika rotacji wynosił odpowiednio: 200 zł – 0,23 pkt proc., 100 zł – 0,36 pkt proc., 50 zł – 0,69 pkt proc., 20 zł – 0,36 pkt proc., 10 zł – 0,03 pkt proc. W przypadku nominału 500 zł wzrost wskaźnika rotacji wyniósł 0,1 pkt proc. w porównaniu z poprzednim rokiem (wykres 2).

Wskaźnik rotacji monet w cyklach od lat cechuje się tendencją spadkową. Na koniec 2014 r. wyniósł 0,042 (tj. przeciętnie monety powracały do NBP blisko co 24 lata), na koniec 2019 r. wyniósł 0,030 (tj. 34 lata), natomiast na koniec 2020 r. wskaźnik rotacji dla wszystkich nomi-

nałów monet wyniósł 0,021 (tj. przeciętnie monety powracały do NBP blisko co 48 lat) (wykres 3). Podobnie, jak w przypadku banknotów wskaźnik rotacji poszczególnych nominalów monet był zróżnicowany. Według stanu na koniec 2020 r. najczęściej powracały do NBP monety o nominale 1 zł (wskaźnik wyniósł blisko 0,2, co oznacza, że moneta trafiała do NBP w przybliżeniu co 7 lat) oraz monety 5 zł i 2 zł (wskaźnik około 0,1, czyli częstotliwość ich powrotu do NBP wyniosła 10–11 lat), a najrzadziej – nominały 1 gr, 2 gr i 5 gr, które w praktyce w znikomym stopniu powracały do NBP (wg wyliczeń odpowiednio co około 161, 133, 94 lata). Należy zauważyć, że w przypadku monet o wartości nominalnej 10 gr i 20 gr wartość wskaźnika rotacji jest bardziej zbliżona do wskaźnika monet z grupy niskich nominalów, tj. 5 gr, niż do wskaźnika rotacji monet o wyższym nominale, tj. 50 gr.

Wykres 3. Rotacja monet w cyklach

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne źródłowe dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiątych.

Banknoty i monety procesowane przez sektor komercyjny są również przedmiotem analizy prowadzonej na podstawie kwartalnych sprawozdań przekazywanych do NBP przez banki. Szczegóły dotyczące tego zagadnienia przedstawiono szerzej w podrozdziale „4.3. Sprawozdawczość z zakresu obrotu gotówkowego”. Na podstawie powyższych danych obliczono wskaźnik rotacji banknotów na rynku¹³ w 2020 r., odzwierciedlający częstotliwość ich powrotu do sortowni banków i firm CIT.

Nominałem najczęściej procesowanym na rynku był banknot 50-złotowy, który pojawiał się w komercyjnych sortowanych ponad 6-krotnie w ciągu roku. Również do sortowni oddziałów okręgowych NBP najczęściej (co 258 dni) powracały banknoty o nominale 50 zł, jednak ponad 4-krotnie rzadziej niż w przypadku sektora komercyjnego. Kolejny nominał najczęściej powracający do sortowni banków i firm CIT to banknot 10-złotowy. Banknoty niskich nominalów były zatem powszechnie wykorzystywane w codziennych transakcjach i powracały do sortowni banków i firm CIT z największą częstotliwością. Warto również zaznaczyć, że wskaźnik rotacji banknotów w cyklach jest blisko 4-krotnie niższy w przypadku NBP niż sektora komercyjnego (tabela 6). W porównaniu z wynikami kalkulacji z 2019 r. odnotowano dalszy wzrost częstotliwości powrotu banknotów do sortowni banków i firm CIT przy jej

¹³ Kalkulacji dokonano analogicznie jak w przypadku częstotliwości powrotu banknotów do NBP, zastępując liczbę banknotów odprowadzonych do NBP liczbą banknotów procesowanych w tym okresie przez banki i firmy CIT.

równoczesnym spadku w NBP (w 2019 r. wskaźnik rotacji wynosił 2,5 cyklu w przypadku sektora komercyjnego oraz 0,94 w odniesieniu do NBP).

Tabela 6. Wskaźnik rotacji banknotów w cyklach i dniach w 2020 r.

Nominał	NBP		Rynek	
	Wskaźnik rotacji (cykle)	Wskaźnik rotacji (dni)	Wskaźnik rotacji (cykle)	Wskaźnik rotacji (dni)
1	2	3	4	5
500 zł	0,11	3438	1,18	309
200 zł	0,44	832	1,91	191
100 zł	0,49	749	3,16	116
50 zł	1,41	258	6,47	56
20 zł	0,91	403	3,17	115
10 zł	0,64	573	3,21	114
Ogółem	0,58	629	3,18	115

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Rozdział 3

Pieniądz gotówkowy i bezgotówkowy

Pieniądz gotówkowy i bezgotówkowy

3.1. Tendencje obserwowane w Polsce

Rok 2020 charakteryzował się ponadprzeciętnym wzrostem wartości obiegu, jak również zmianami w zachowaniach konsumentów, wywołanymi m.in. czynnikami związanymi z pandemią COVID-19. Ograniczony dostęp do tradycyjnych punktów handlowo-usługowych skierował konsumentów w stronę zakupów online. W czasie pandemii 27% konsumentów deklarowało częstsze korzystanie z zakupów w Internecie z wykorzystaniem komputera lub laptopa, a 22% przyznało, że częściej niż dotychczas robią zakupy w sieci za pomocą urządzeń mobilnych. Co ciekawe, pandemia równocześnie wzmocniła przywiązanie konsumentów do gotówki, gdyż 64% ankietowanych było przeciwnych całkowitemu wycofaniu banknotów i monet z użytku. Odsetek ten stopniowo wzrastał od 2017 r. Wyniósł wówczas 49%, a dodatkowo w tym czasie spadła liczba konsumentów, dla których ewentualne wycofanie gotówki z obiegu nie miało znaczenia (z 43% w 2017 r. do 28% w 2020 r.)¹⁴.

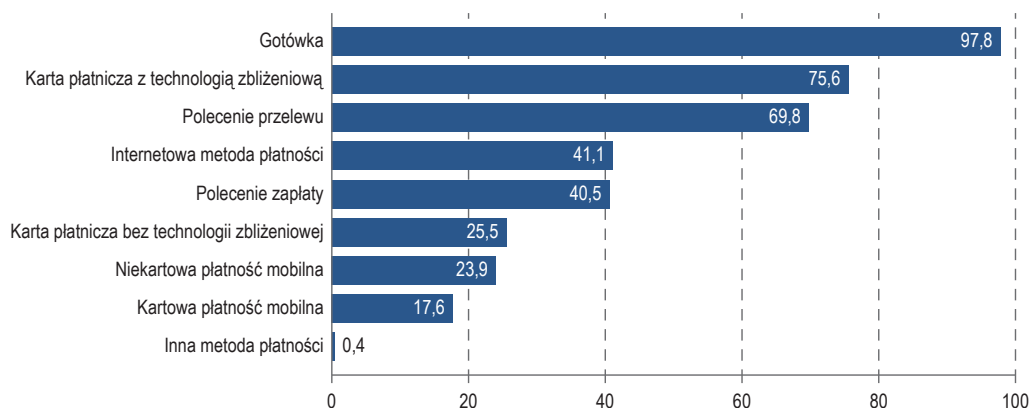
Jak wykazały badania ankietowe i dzienniczkowe¹⁵ przeprowadzone przez NBP w 2020 r., gotówka pozostaje najczęściej wykorzystywanym przez konsumentów środkiem płatniczym. W ciągu ostatnich 12 miesięcy poprzedzających badanie skorzystało z niej 97,8% respondentów. Gotówką uregulowano 46,4% transakcji w ujęciu liczbowym i 29,3% transakcji z punktu widzenia ich wartości. Przeważała tylko w segmencie płatności do 25 zł oraz od 25 zł do 50 zł (odpowiednio 69,3% i 52,7% tych transakcji). Porównując dane z okresu pandemii z wynikami poprzednich badań, odnotowano natomiast, że gotówka straciła pozycję dominującą w codziennych transakcjach w punktach handlowo-usługowych. Na przełomie 2011 i 2012 r.¹⁶ płatności gotówkowe stanowiły 81,8% liczby transakcji i 63,7% ich wartości, a w 2016 r.¹⁷ – 53,9% liczby i 41,1% wartości transakcji. Metody płatności wykorzystywane przez konsumentów w ostatnich 12 miesiącach poprzedzających badanie przedstawia wykres 4.

¹⁴ Raport *Płatności cyfrowe 2020*, Izba Gospodarki Elektronicznej.

¹⁵ *Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2020 r. Podstawowe wyniki badania*, Departament Systemu Płatniczego NBP, kwiecień 2021 r.

¹⁶ Tomasz Koźliński, *Zwyczaje płatnicze Polaków*, Warszawa 2013, https://www.nbp.pl/systemplatniczy/zwyczaje_platnicze/zwyczaje_platnicze_Polakow.pdf.

¹⁷ Arkadiusz Manikowski, *Raport z badania czynników oddziałujących na wielkość obrotu gotówkowego w Polsce*, Warszawa 2017 r., <https://www.nbp.pl/systemplatniczy/obrot-gotowkowy/raport-gotowka-2016.pdf>.

Wykres 4. Wykorzystanie instrumentów płatniczych przez konsumentów w ostatnich 12 miesiącach poprzedzających badanie z 2020 r. (w proc.)

Źródło: Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2020 r. Podstawowe wyniki badań, Departament Systemu Płatniczego NBP, Warszawa 2021.

Pytanie wielokrotnego wyboru. Uwaga: dane nie sumują się do 100%.

Wybór formy płatności przez konsumentów zależy od wielu czynników, w tym m.in. od dostępności usług i rozwiązań technologicznych, cech demograficznych oraz zwyczajów płatniczych. Zgodnie z przeprowadzonymi badaniami wykorzystanie poszczególnych instrumentów płatniczych różniło się w zależności od wieku oraz wykształcenia. Z bezgotówkowych form płatności najczęściej korzystali konsumenci w wieku od 18 do 54 lat. Udział tych form płatności wzrastał również wraz z poziomem wykształcenia. Ponadto rodzaj punktu sprzedaży w znacznym stopniu wpływał na wykorzystanie instrumentu płatniczego. W sektorze usługowym dominowały transakcje gotówkowe, które stanowiły 57,4% liczby wszystkich transakcji i 57,2% ich wartości, natomiast w sektorze handlowym większy udział miały transakcje bezgotówkowe (odpowiednio 57,5% liczby i 77,1% wartości). Badanie wskazuje, że pandemia miała istotny wpływ na wybór instrumentów płatniczych przez konsumentów, a 8,3% z nich doświadczyło trudności z realizacją płatności gotówkowych. Jednocześnie, z uwagi na brak terminala płatniczego w miejscu płatności, 26,7% konsumentów spotkało się z brakiem możliwości uiszczenia opłaty za pomocą bezgotówkowych instrumentów płatniczych. Istotna część transakcji gotówkowych (48,8% ich liczby i 44,6% ich łącznej wartości) została zrealizowana przez osoby, które mogły zapłacić kartą płatniczą, ale zrezygnowały z tego na rzecz gotówki. Około 35% respondentów wskazało, że pandemia miała wpływ na zmianę ich zachowań płatniczych, najczęściej w kierunku stosowania instrumentów bezgotówkowych. Osoby te w większości (73,2%) wskazywały, że w przyszłości (po ustaniu pandemii) zmiana ta się utrzyma¹⁸.

Z przeprowadzonych badań wynika, że konsumenci coraz częściej dokonują zakupów w Internecie. W II półroczu 2020 r. liczba płatności kartami za zakupy internetowe przekroczyła 80 mln, a ich wartość opiewała łącznie na kwotę 11 mld zł, czyli o 1,9 mld zł więcej niż w I półroczu 2020 r.¹⁹ W IV kw. 2020 r. w porównaniu z IV kw. 2019 r. liczba transakcji

¹⁸ Zwyczaje płatnicze w Polsce w 2020 r. Podstawowe wyniki badania, Departament Systemu Płatniczego NBP, kwiecień 2021 r.

¹⁹ Ocena funkcjonowania polskiego systemu płatniczego w II półroczu 2020 r., Departament Systemu Płatniczego NBP, kwiecień 2021 r.

realizowanych w Internecie zwiększyła się o 28% przy wzroście średniej wartości transakcji o 12%. W tym samym czasie odnotowano wzrost liczby transakcji w punktach sprzedaży o 1%, przy wzroście średniej wartości transakcji o 5%. Z analizy danych wynika, że wprowadzenie obostrzeń związanych z pandemią wpłynęło na zmianę zachowań konsumentów, którzy rezygnowali z transakcji w stacjonarnych punktach sprzedaży na rzecz Internetu. Chwilowe poluzowanie obostrzeń (III kw. 2020 r.) spowodowało natomiast, że konsumenci w tym czasie chętniej realizowali transakcje z wykorzystaniem karty płatniczej w punkcie sprzedaży²⁰.

Wyniki badań metod płatności przez Internet wskazują, że dominują polecenia przelewu (zwłaszcza płatności typu *pay-by-link*), których udział w liczbie transakcji wykonanych przez Internet wyniósł 64,8%, a w odniesieniu do wartości tych transakcji – 69,4%²¹. Warto zaznaczyć, że w czasie pandemii koronawirusa znacznie wzrosła popularność bezgotówkowych instrumentów płatniczych, a 90% konsumentów deklaroowało, że po ewentualnym zniesieniu restrykcji sanitarnych w Polsce nadal zamierza korzystać z tej formy płatności. Jednocześnie należy podkreślić, że dalsze korzystanie z gotówki zapowiedziało aż 80% ankietowanych²².

Zgodnie z raportem z badania²³, którego celem było poznanie preferowanych przez Polki i Polaków metod płatności w I kw. 2021 r., ponad 80% respondentów, dokonując płatności w sklepie stacjonarnym, używało kart płatniczych. Jednocześnie co drugi uczestnik badania obawiał się, że może paść ofiarą oszustwa, płacąc kartą. Najczęściej wskazywanym przez respondentów powodem, dla którego warto posiadać gotówkę, była lepsza kontrola nad swoimi wydatkami (24%). W dalszej kolejności wskazywano przyzwyczajenia (19%) oraz poczucie niezależności (18%). Wybierając metodę płatności, Polacy najczęściej kierowali się wygodą i szybką dostępnością środków (68%). Około 1/3 badanych przyznało, że płacenie gotówką jest bezpieczne, a blisko 70% respondentów uważało, że gotówka jest potrzebna gospodarce. Prawie 60% uczestników badania zauważyło, że likwidacja gotówki byłaby niekorzystna dla gospodarki i bezpieczeństwa konsumentów.

Dodatkowo, w ramach badań cyklicznie przeprowadzanych na zlecenie NBP²⁴, uwzględniając zmianę sytuacji społeczno-gospodarczej w obliczu pandemii, kwestionariusz wywiadu rozszerzono o kwestie postrzegania gotówkowych i bezgotówkowych metod płatności. Z podsumowania tych badań wynika, że ponad połowa badanych (57%) płaciła kartą płatniczą, 18% gotówką, 11% z wykorzystaniem telefonu, a 15% wybierało zarówno formę gotówkową, jak i bezgotówkową. Jako powód wyboru gotówki konsumenci wskazywali, że nie wszędzie była możliwość zapłacenia innym środkiem płatniczym (25% wskazań). Ankietowani zwracali również uwagę na poczucie większej kontroli wydatków w przypadku korzystania ze środka płatniczego w formie fizycznego pieniądza (22% wskazań). Z kolei badani, którzy w czasie pandemii korzystali z płatności bezgotówkowych, jako główny powód wyboru tego rodzaju instrumentów płatniczych wskazywali większą wygodę i szybkość dokonywania

²⁰ Dane kwartalne dotyczące systemu płatniczego znajdujące się na stronie NBP, www.nbp.pl.

²¹ *Zwyczaj płatnicze w Polsce w 2020 r. Podstawowe wyniki badania*, Departament Systemu Płatniczego NBP, kwiecień 2021 r.

²² Badanie metod płatności: co sądzą klienci, Elavon, 28 czerwca 2021 r.

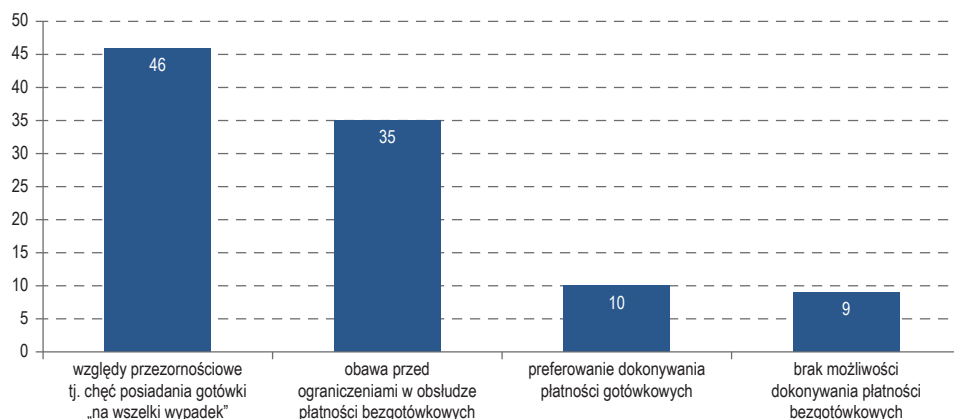
²³ *Metody płatności preferowane przez Polki i Polaków, Raport badawczy*. Badanie zostało zrealizowane w dniach 7–8 kwietnia 2021 r. przez agencję SW RESEARCH metodą wywiadów online (CAWI) na panelu internetowym SW Panel.

²⁴ *Badanie opinii publicznej dotyczące jakości banknotów powszechnego obiegu w Polsce. Raport z badań ilościowych*, Openfield, wrzesień 2020 r.

transakcji (36% wskazań). Ponadto ustalono, że w czasie pandemii konsumenci wypłacali więcej gotówki niż zazwyczaj, co potwierdziło 9% respondentów.

Powody wypłacania większej ilości gotówki podczas pandemii COVID-19 przedstawia wykres 5.

Wykres 5. Powody wypłacania większej ilości gotówki podczas pandemii (w proc.)

Źródło: *Badanie opinii publicznej dotyczącej jakości banknotów powszechnego obiegu w Polsce. Raport z badań ilościowych*, Openfield, wrzesień 2020 r.

Wyniki badań ujawniły, że w Polsce nie występuje jeden dominujący instrument płatniczy. Polacy, zgodnie z własnymi preferencjami i możliwościami dostępnymi na rynku, korzystają z wielu metod płatności, różnicując je w zależności od wydatkowanej kwoty, kategorii wydatku, dostępności urzędzeń czy miejsca realizacji transakcji²⁵.

W okresie pandemii szczególnego znaczenia nabrały badania dotyczące innych, poza konsumentami, uczestników rynku obrotu gotówkowego. Warto wskazać, że bieżąca współpraca NBP z interesariuszami rynku obrotu gotówkowego, poza organizacją cyklicznych spotkań, polega również na regularnych, tematycznych badaniach ankietowych, które NBP prowadzi od 2018 r.²⁶

Badanie ankietowe zrealizowane w październiku 2020 r., obejmujące banki i firmy CIT, poruszało również kwestie związane z pandemią COVID-19. Analiza zbiorczych wyników ankiet wykazała, że pandemia nie wpłynęła znacząco na zmianę struktury klientów oraz zmianę struktury realizowanych operacji na rzecz nowych klientów. Jednocześnie odnotowano jednak zmiany w wykorzystaniu urzędzeń obsługiwanych przez klientów oraz w operacjach realizowanych w placówkach bankowych. W tym obszarze respondenci zwrócili uwagę w szczególności na zmianę wolumenu wypłat gotówkowych realizowanych przez klientów w placówkach, jak również na zmianę organizacji procesowania znaków pieniężnych. Ponadto wskazano na:

²⁵ *Zwyczajne płatnicze w Polsce w 2020 r. Podstawowe wyniki badania*, Departament Systemu Płatniczego NBP, kwiecień 2021 r.

²⁶ Badanie ankietowe kierowane do banków, firm CIT oraz innych uczestników rynku, dotyczące m.in. monitoringu praktycznych skutków zmian wynikających z przepisów, zjawisk zachodzących na rynku gotówkowym oraz notowanych tendencji w obrocie gotówkowym, przeprowadzane przez Departament Emisyjno-Skarbcowy NBP. Pierwsze badanie przeprowadzono w sierpniu 2018 r.

- większe znaczenie operacji bezgotówkowych,
- zwiększone zapotrzebowanie na gotówkę w początkowym okresie pandemii,
- obawę przed zakażeniem się wirusem COVID-19, w tym w kontekście medialnych doniesień dotyczących bezpieczeństwa korzystania z gotówki.

Najwięcej (78%) ankietowanych wskazało, że istotna okazała się możliwość zaspokojenia zapotrzebowania na gotówkę zgłaszanego przez klientów, wyjaśniając m.in., że:

- odnotowano wyższą niż do tej pory przeciętną kwotę wypłaty gotówkowej oraz zwiększony wolumen wypłat,
- pomimo utrudnień zapotrzebowanie na gotówkę zaspokajano bez opóźnień,
- w celach przezornościowych zwiększony został poziom zapasu gotówki krajowych oraz obcych znaków pieniężnych,
- z początkiem pandemii zwiększono kwotę zasileń.

Ankietowani podkreślali znaczenie działań informacyjnych i komunikacyjnych w okresie pandemii, w tym w szczególności bieżącą współpracę z bankiem centralnym, klientami oraz partnerami biznesowymi. Za istotne działanie uznano również procesowanie i ponowne wprowadzanie do obrotu gotówki pochodzącej z rynku. W opinii respondentów najwyraźniejszy jest spadek liczby placówek oferujących usługi gotówkowe (77% ankietowanych) oraz zmiany w zachowaniach i zwyczajach płatniczych klientów (89% ankietowanych). Część ankietowanych wskazywała także na wzrost liczby urzędzeń samoobsługowych.

3.2. Tendencje występujące w wybranych krajach

Ostatnie lata upływają pod znakiem nowych rozwiązań technologicznych pojawiających się zarówno w sektorze szeroko pojętego biznesu, jak i w postaci rozwiązań kierowanych do indywidualnych konsumentów. Wpływ globalnej cyfryzacji można również zauważyć w obszarze produktów i usług płatniczych. Popularność elektronicznych rozwiązań w zakresie finalizowania płatności szczególnie wzrosła w 2020 r., czyli w okresie pandemii oraz będących jej konsekwencją ograniczeń wprowadzanych na całym świecie, mających na celu powstrzymanie rozprzestrzeniania się COVID-19. Pozycja gotówki wśród innych, alternatywnych instrumentów płatniczych podlega zmianom, jednak jest ona stałym uzupełnieniem różnorodnych form rozliczeń finansowych.

Odzwierciedleniem zjawisk zachodzących na rynku płatniczym w 2020 r. stały się zwyczaje płatnicze konsumentów. Odnosząc się do tendencji obserwowanych w Europie, należy przywołać wyniki badania przeprowadzonego przez Europejski Bank Centralny w krajach strefy euro. W 2016 r. konsumenci zrealizowali 163 mld płatności na kwotę ok. 2,968 mld euro. Gotówka posłużyła do finalizacji 78,8% płatności, a pod względem wartości użyto jej w 53,8% transakcji²⁷. Badanie powtórzono w 2019 r., a wyniki wskazały na spadek udziału płatności gotówkowych do 73% pod względem liczby oraz do 48% w ujęciu wartościowym. Należy zaznaczyć, że łączna liczba transakcji spadła do 160 mld, natomiast w przypadku wartości transakcji odnotowano wzrost do 4,082 mld euro²⁸. Ponadto należy zauważyć, że zbiorcze statystyki

---

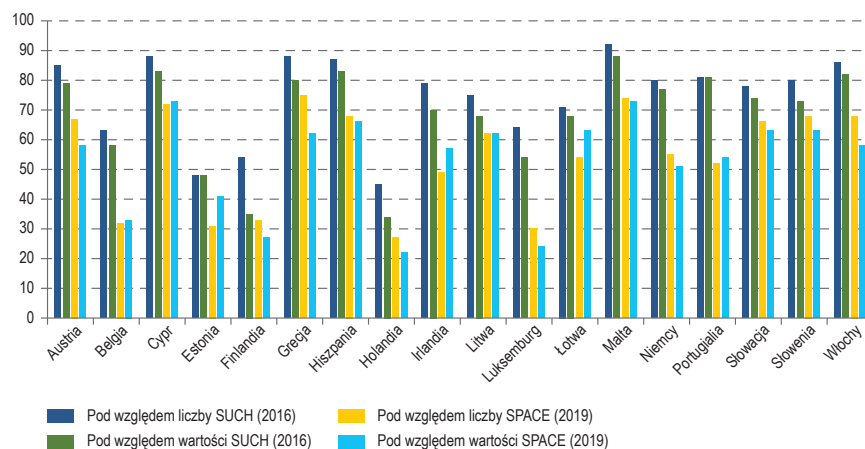
²⁷ Henk Esselink, Lola Hernández, *The use of cash by households in the euro area*, Occasional Paper Series (SUCh 2016), listopad 2017 r., Europejski Bank Centralny.

²⁸ *Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE 2019)*, grudzień 2020 r., Europejski Bank Centralny.

ujawniają wartościowy wzrost udziału innych form płatności o ok. 4 pkt proc. względem wzrostu o 2 pkt proc. w przypadku płatności gotówkowych. Oznacza to, że w 2019 r. mieszkańcy strefy euro dokonali płatności mobilnych, poleceń zapłaty czy poleceń przelewów o wartości wyższej niż w 2016 r.

Powyższe badania wskazują, że w ujęciu globalnym Europejczycy należą do konsumentów przywiązanych do gotówki. Jednocześnie jednak zwyczaje płatnicze w poszczególnych krajach członkowskich strefy euro są zróżnicowane. Pieniądz gotówkowy preferują konsumenci z Malty, Grecji, Cypru, Hiszpanii i Włoch – w badaniu przeprowadzonym w 2016 r. odnotowano odpowiednio: 92%, 88%, 88%, 87% oraz 86% udziału płatności gotówkowych. Upodobanie do płacenia kartą deklarowano natomiast w szczególności w Holandii, Estonii oraz Finlandii, gdzie odpowiednio 45%, 48% oraz 54% płatności realizowano za pomocą gotówki. W 2019 r. analogiczne badanie wykazało spadek udziału płatności gotówkowych, w szczególności w Finlandii (o 19 pkt proc.), Holandii (o 11 pkt proc.) i Luksemburgu (o 10 pkt proc.). W ujęciu wartościowym również odnotowano spadek udziału płatności gotówkowych: w Grecji (o 13 pkt proc.), we Włoszech (o 10 pkt proc.) oraz w Austrii (o 9 pkt proc.). Co ciekawe, porównanie wyników przytoczonych badań wykazało wzrost wartości transakcji gotówkowych w przypadku Estonii (o 10 pkt proc.), Łotwy (o 9 pkt proc.) oraz Irlandii (o 8 pkt. proc.).

Wykres 6. Udział płatności gotówkowych w transakcjach według ich liczby i wartości (w proc.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP na podstawie: Henk Esselink, Lola Hernández, *The use of cash by households in the euro area*, Occasional Paper Series (SUCH 2016), listopad 2017 r., Europejski Bank Centralny oraz *Study on the payment attitudes of consumers in the euro area* (SPACE 2019), grudzień 2020 r., Europejski Bank Centralny.

Dane pozyskane w badaniu Europejskiego Banku Centralnego mogą sugerować, że konsumenci skłaniają się w stronę bezgotówkowych instrumentów płatniczych. Równolegle rośnie popularność płatności bezdotykowych. Według szacunków Mastercard w lutym i marcu 2020 r. liczba transakcji bezdotykowych wzrosła dwukrotnie szybciej niż liczba pozostałych transakcji realizowanych kartami w punktach handlowych. W I kw. 2020 r. w skali globalnej odnotowano wzrost liczby transakcji bezdotykowych o 40% w porównaniu z I kw. 2019 r. Z ogólnej liczby 17 tys. respondentów z 19 krajów objętych badaniem blisko 9 na 10 ankietowanych przyznało, że korzystało z bezdotykowej formy płatności za pomocą karty. W marcu 2020 r. Mastercard zapowiedział, że zaangażuje się w zwiększenie kwotowego limitu tych płatności w ponad 50 krajach na całym świecie. Warto jednak wskazać, że wymóg

zachowania dystansu społecznego wpłynął nie tylko na interakcje międzyludzkie, ale również na korzystanie z urządzeń powszechnie i publicznie dostępnych, np. terminali płatniczych. W konsekwencji w przywołanym powyżej badaniu 79% ankietowanych wskazało, że korzystając z płatności bezdotykowych, kieruje się przede wszystkim pobudkami ostrożnościowymi, u podstaw których leży bezpieczeństwo osobiste oraz zachowanie higieny²⁹.

Warto również zaznaczyć, że w kolejnym badaniu Europejskiego Banku Centralnego, przeprowadzonym w lipcu 2020 r., 4 na 10 respondentów przyznało, iż rządziej korzysta z gotówki od czasu wystąpienia pandemii, która okazała się czynnikiem silnie wpływającym na zwyczajne płatnicze. W tym kontekście należy również wskazać, że długofalowy wpływ pandemii na zachowania konsumentów nie jest jednoznaczny³⁰.

Do zjawisk obserwowanych w 2020 r. należał znaczny wzrost wartości obiegu pieniądza gotówkowego na różnych kontynentach. W strefie euro, pomimo odnotowanego spadku częstotliwości wykorzystywania gotówki jako środka płatniczego, popyt na banknoty euro wzrósł w ujęciu rocznym o ok. 10%³¹. Dla porównania w Kanadzie we wrześniu 2020 r. bank centralny odnotował znaczny, 16-procentowy wzrost wartości obiegu w ciągu roku. Według szacunków Bank of Canada w stabilnych warunkach przyrost ten mógłby osiągnąć wartość 4,7 mld dolarów kanadyjskich, jednak w czasie pandemii wyniósł ostatecznie aż 13,1 mld dolarów³². Podobne zjawisko zaobserwowano w USA, gdzie na koniec 2020 r. obieg osiągnął wartość ponad 2 bln dolarów i wzrósł w ciągu roku aż o 16%³³. Z kolei na Węgrzech jesienią 2020 r. liczba płatności gotówkowych o niskiej wartości spadła, natomiast wzrosła liczba i wartość transakcji finalizowanych przy wykorzystaniu kart płatniczych. Jednocześnie jednak w 2020 r. liczba transakcji gotówkowych stanowiła 77% transakcji płatniczych, a ich wartość 59% transakcji. W tym samym czasie odnotowano roczny przyrost obiegu na poziomie 10%, przy uwzględnieniu wprowadzenia do obiegu nowej serii banknotów obiegowych³⁴. W Wielkiej Brytanii natomiast od 2005 r. do 2017 r. wartość obiegu się podwoiła, a na koniec lutego 2021 r. osiągnęła ponad 80 mld funtów, co świadczy o niespotykanym dotąd 14-procentowym wzroście w ciągu roku³⁵. Również w Nowej Zelandii odnotowano znaczny wzrost popytu na pieniądz gotówkowy, a w marcu 2020 r. wartość pobrań osiągnęła aż 800 mln dolarów nowozelandzkich, tj. o 650 mln więcej niż w marcu 2019 r. W efekcie w II kw. 2020 r. odnotowano 15-procentowy wzrost wartości obiegu w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego³⁶.

Warto wspomnieć o działaniach zapewniających płynność zaopatrywania rynku w gotówkę w Szwecji – kraju o jednym z najniższych udziałów płatności realizowanych za pomocą banknotów i monet. W 2016 r. bank centralny, Riksbank, we współpracy z komisją parlamentu

²⁹ Mastercard Study Shows Consumers Globally Make the Move to Contactless Payments for Everyday Purchases, Seeking Touch-Free Payment Experiences, 29 kwietnia 2020 r., Mastercard Newsroom, www.mastercard.com.

³⁰ Gradual change seen in the euro area payment behaviour, 2 grudnia 2020 r., komunikat prasowy Europejskiego Banku Centralnego.

³¹ On the edge of a new frontier: European payments in the digital age, przemówienie Fabia Panetty, 22 października 2020 r., Europejski Bank Centralny.

³² Heng Chen, Walter Engert, Kim P. Huynh, Graddon Nicholls, Julia Zhu, *Cash and Covid-19: The effects of lifting containment measures on cash demand and use*, Bank of Canada, 2 marca 2021 r.

³³ *Currency in Circulation: Value*, 21 kwietnia 2021 r., Federal Reserve System.

³⁴ Vivien Deak, Istvan Nemečko, Tamas Vegso, Anniko Bodi-Schubert, *Impact of the coronavirus pandemic on Hungary's payment turnover in 2020*, Magyar Nemzeti Bank.

³⁵ *Banknote statistics*, 22 kwietnia 2021, Bank of England.

³⁶ Christian Hawkesby, *Working together to be 'on the money'*, Reserve Bank of New Zealand, przemówienie z The Royal Numismatic Society of New Zealand, 19 października 2020 r.

szwedzkiego (Riksdag) analizował propozycje zmian w obszarze zarządzania gotówką, kosztów z nią związanych, a także roli banku centralnego w zarządzaniu gotówką pod kątem zapewnienia do niej dostępu³⁷. Skutkiem tych prac był przygotowany w czerwcu 2018 r. raport zawierający studium dostępności gotówki w kraju. W listopadzie 2019 r. szwedzki parlament przyjął natomiast ustawę o usługach płatniczych (Payment Services Act), która weszła w życie 1 stycznia 2021 r. Podstawowym przyjętym rozwiązaniem jest zobligowanie 6 największych szwedzkich banków³⁸ do zapewnienia dostępu do gotówki na terytorium Szwecji w celu zagwarantowania ustalonego, minimalnego dostępu do usług gotówkowych konsumentom oraz podmiotom instytucjonalnym³⁹. Określono również, że nie więcej niż 0,3% danej populacji może zamieszkiwać w odległości większej niż 25 km od punktu realizacji wypłaty gotówki, natomiast nie więcej niż 1,22% populacji – w odległości nie większej niż 25 km. Ustawa ma na celu zapobieganie wykluczeniu społecznemu i dotyczy ułatwień dla wszystkich zainteresowanych dalszym korzystaniem z gotówki.

Znaczny przyrost wartości obiegu dostrzeżono również w Australii. Pojawił się on w marcu 2020 r., tj. w okresie wprowadzania restrykcji wynikających z pandemii, i do końca lutego 2021 r. osiągnął aż 17,1%. W ostatnim 10-leciu odnotowywano w Australii średnio 5-procentowy roczny wzrost obiegu, zatem zjawiska występujące na rynku gotówkowym w czasie pandemii znacznie przekraczają dotychczasowe normy. Co ciekawe, równolegle zaobserwowano znaczny wzrost udziału banknotów wysokich nominałów (tj. 50 i 100 dolarów australijskich) w pobraniach banknotów z Reserve Bank of Australia⁴⁰.

Powyższe dane statystyczne, wskazujące na spadek wykorzystania gotówki w transakcjach przy jednoczesnym wzroście popytu na banknoty i monety powodującym wzrost wartości obiegu gotówkowego, ujawniają zjawisko tzw. banknote paradox. Jak wskazują przedmiotowe publikacje dotyczące strefy euro, analiza tego fenomenu uwzględnia popyt na banknoty w celach przezornościowych zarówno ze strony tamtejszych konsumentów, jak i konsumentów spoza strefy euro. Gotówka utrzymuje dominującą rolę wśród środków płatniczych wykorzystywanych w transakcjach pomiędzy konsumentami oraz w punktach usługowych w strefie euro, choć jej udział w ostatnich latach spada. Jednocześnie jednak obserwowany jest wzrost popytu na pieniądz gotówkowy, przekładający się na wzrost wartości obiegu poprzez następujące czynniki: przechowywanie banknotów w celach transakcyjnych w strefie euro (szacuje się, że jest to ok. 20–22% wartości obiegu), zapotrzebowanie na banknoty w strefie euro powodowane ich przezornościowym przechowywaniem (wg szacunków może to być ok. 28–50% wartości obiegu w 2019 r.) oraz popyt na banknoty euro spoza strefy (ok. 30–50% wartości obiegu w 2019 r.). Podane przedziały należy jednak traktować z pewną rezerwą z uwagi na ograniczoną możliwość pozyskania informacji w zakresie rzeczywistego wykorzystania gotówki przez wszystkich konsumentów⁴¹. Bank of England również wskazuje, że *banknote paradox* wynika ze wzrostu znaczenia tezauryzacyjnej funkcji gotówki, na co z kolei wpływa szereg czynników. Częściowo zjawisko to jest wynikiem historycznie niskich stóp procentowych, którym towarzyszy niski poziom inflacji od wczesnych lat 90.

³⁷ Secure access to cash – report from the Riksbank Committee, Sveriges Riksbank, 16 kwietnia 2020 r.

³⁸ Ustawa obejmuje swoim zakresem podmiotowym instytucje finansowe oraz oddziały, które są depozytariuszami środków finansowych w wysokości powyżej 70 mld koron szwedzkich (w momencie projektowania przepisów warunek ten spełniało 6 podmiotów).

³⁹ Secure access to cash – report from the Riksbank Committee, Sveriges Riksbank, 16 kwietnia 2020 r.

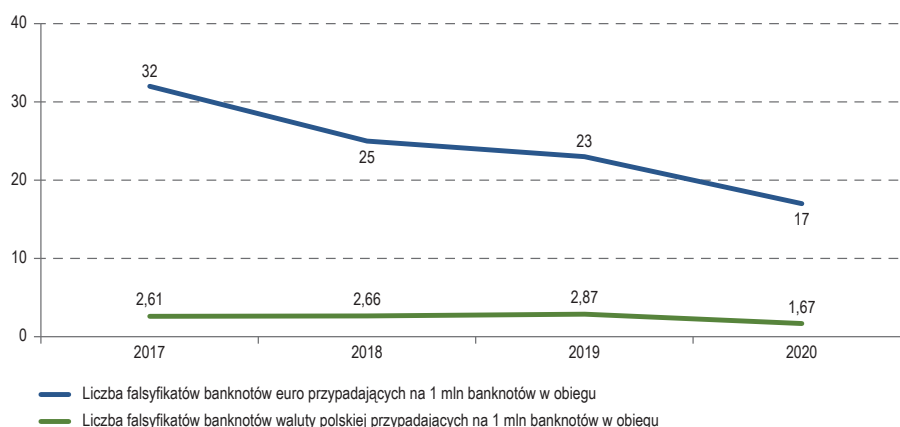
⁴⁰ Rochelle Guttmann, Charissa Pavlik, Benjamin Ung, Gary Wang, *Cash Demand during COVID-19*, Reserve Bank of Australia, 18 marca 2021 r.

⁴¹ Alejandro Zamora-Pérez, *The paradox of banknotes: understanding the demand for cash beyond transactional use*, EBC Economic Bulletin 2/2021, Europejski Bank Centralny.

XX w. Może się również wiązać z poziomem kursu walutowego oraz obawami konsumentów o kondycję sektora bankowego czy krajowej gospodarki⁴².

W kontekście powyższych rozważań należy również wspomnieć o informacji przekazanej przez Europejski Bank Centralny o historycznie niskim poziomie fałszywych banknotów, wycofanych z obiegu w 2020 r. Statystyki wskazują, że wykryto ok. 460 tys. sfałszowanych banknotów euro, co w przeliczeniu na 1 mln banknotów w obiegu oznacza wskaźnik PPM (*pieces per million*) na poziomie 17. Dla porównania rok wcześniej Europejski Bank Centralny raportował 23 PPM, a w 2015 r. – 48 PPM⁴³. W tym miejscu warto zaznaczyć, że w przypadku polskiego rynku gotówkowego pomimo znacznego wzrostu wartości obiegu w 2020 r. wskaźnik PPM wyniósł 1,67. Utrzymujący się niski poziom fałszerstw wynika m.in. z wysokiej jakości zabezpieczeń polskich znaków pieniężnych. Niezwykle istotny jest również wzrost świadomości społecznej w zakresie rozpoznawania tych zabezpieczeń, co wynika m.in. z działań edukacyjnych Narodowego Banku Polskiego.

Wykres 7. Wartość wskaźnika PPM w latach 2017–2020 dla banknotów euro oraz polskich banknotów powszechnego obiegu

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP oraz dane statystyczne Europejskiego Banku Centralnego *Euro banknote counterfeiting at historically low level in 2020* (europa.eu).

Wpływ pandemii COVID-19 na trendy obserwowane na rynku obrotu gotówkowego, występujący na różnych kontynentach, stał się czynnikiem stymulującym zmiany w zwyczajach konsumentów, w szczególności w zakresie preferencji płatniczych, ale również w odniesieniu do kanałów pozyskiwania dóbr i usług. Należy jednak pamiętać, że do wniosków dotyczących trwałości lub kierunku tych zmian należy podchodzić z rezerwą ze względu na ewentualną zmienność zwyczajów płatniczych oraz możliwość występowania nieprzewidywalnych zjawisk, do których zalicza się m.in. pandemia.

⁴² *Cash in the time of Covid*, Quarterly Bulletin 2020 Q4, 18 grudnia 2020 r., Bank of England.

⁴³ *Euro banknote counterfeiting at historically low level in 2020*, 22 stycznia 2021 r., komunikat prasowy Europejskiego Banku Centralnego.

Rozdział 4

Uwarunkowania rynku obrotu gotówkowego

Uwarunkowania rynku obrotu gotówkowego

4.1. Cykl obrotu gotówkowego i jego uczestnicy

Obieg pieniądza gotówkowego zachodzi w ramach cyklu, którego uczestnikami są podmioty reprezentujące poszczególne sektory – od regulacyjnego po komercyjny. Uczestnicy obrotu gotówkowego w Polsce to: bank centralny, banki, producenci znaków pieniężnych, firmy CIT procesujące gotówkę w imieniu banków, operatorzy sieci bankomatowych, sieci handlu detalicznego oraz konsumenci.

Działalność NBP w zakresie obrotu gotówkowego obejmuje w szczególności:

- wprowadzanie do obiegu banknotów lub monet, które odbywa się na podstawie zarządzenia Prezesa Narodowego Banku Polskiego ogłoszonego w Monitorze Polskim (zarządzenie określa termin wprowadzenia do obiegu, wielkość emisji oraz wzór i wartość nominalną banknotów lub monet, a w przypadku monet także stop, próbę i masę); 2 stycznia 2020 r. NBP wprowadził do obiegu monety 10 gr, 20 gr, 50 gr i 1 zł ze stali pokrytej miedzią i niklem⁴⁴;
- wycofywanie z obiegu banknotów lub monet; odbywa się na podstawie zarządzenia Prezesa Narodowego Banku Polskiego ogłoszonego w Monitorze Polskim, które określa znak pieniężny, termin jego wycofania z obiegu oraz banki, które dokonują wymiany;
- zamówienia na produkcję banknotów i monet u producentów;
- weryfikację autentyczności oraz jakości obiegowej banknotów i monet;
- wymianę znaków pieniężnych, które wskutek zużycia lub uszkodzenia przestają być prawnym środkiem płatniczym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej;
- przechowywanie banknotów i monet;
- dystrybucję banknotów i monet;
- niszczenie banknotów i monet nienadających się do obiegu.

Banki oraz firmy CIT są tak jak NBP odpowiedzialne za weryfikację autentyczności oraz jakości obiegowej banknotów i monet ponownie wprowadzanych do obrotu. Z kolei za przechowywanie i dystrybucję polskiej waluty odpowiada NBP i banki, a firmy CIT zajmują się dystrybucją gotówki oraz jej przechowywaniem w imieniu banków.

W strukturze organizacyjnej NBP funkcjonuje 16 oddziałów okręgowych, które na podstawie umów zaopatrują banki w walutę polską⁴⁵. Według stanu na 31 grudnia 2020 r. zawartych było 18 umów, regulujących współpracę oddziałów okręgowych NBP z ponad 300 jednostkami organizacyjnymi banków funkcjonujących w ramach systemu podstawowego oraz z ponad 40 jednostkami organizacyjnymi działającymi w ramach systemu depozytowego.

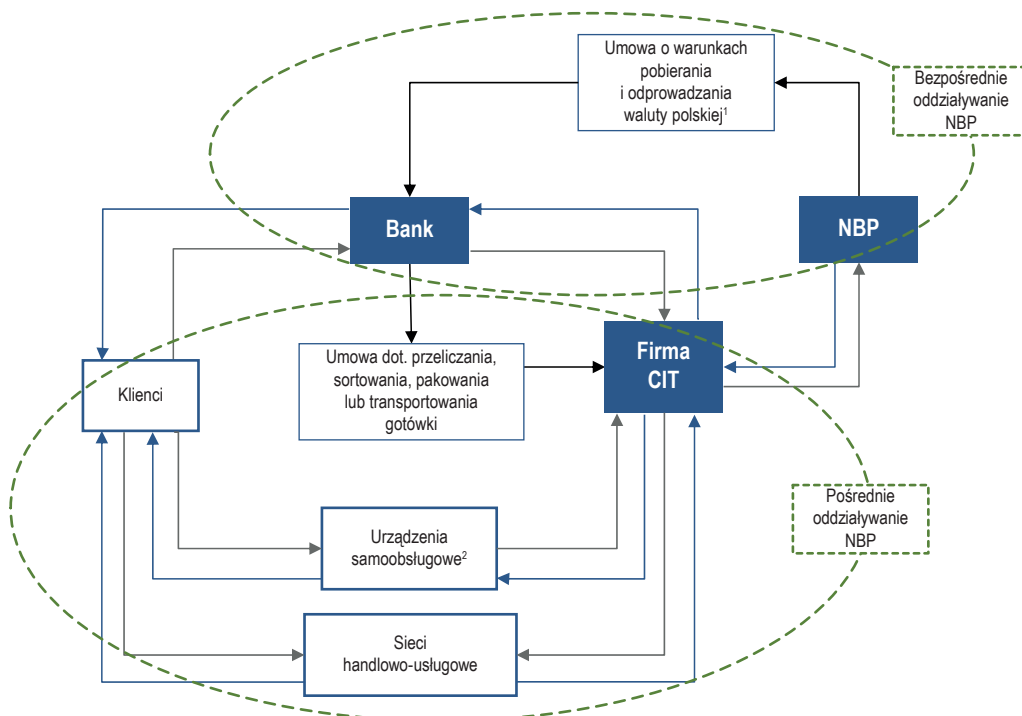
⁴⁴ Wizerunek, bok, średnica oraz masa monet się nie zmieniły, a monety będące obecnie w obiegu pozostają prawnym środkiem płatniczym i będą funkcjonowały w obiegu równoległe z nowymi monetami.

⁴⁵ Umowa o warunkach pobierania i odprowadzania waluty polskiej i czynnościach z tym związanych.

W cyklu obrotu gotówkowego NBP pełni kilka znaczących funkcji, tj. emitenta znaków pieniężnych Rzeczypospolitej Polskiej, prawodawcy wydającego akty prawne kierowane do banków⁴⁶, aktywnego uczestnika obrotu gotówkowego w zakresie zaopatrywania rynku w banknoty i monety⁴⁷ oraz podmiotu stymulującego działania systemowe, jak również integrującego uczestników rynku.

Cykl obrotu gotówkowego, zilustrowany na schemacie 1, pokazuje, jaką drogę pokonują banknoty i monety.

Schemat 1. Cykl obrotu gotówkowego

¹ System podstawowy i depozytowy.

² Urządzenia służące do wpłaty, wypłaty gotówki.

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Banknoty i monety, pobrane z jednego z 16 oddziałów okręgowych NBP przez banki lub firmy CIT działające w imieniu banków, trafiają do centrów gotówkowych banków lub firm CIT zajmujących się procesowaniem gotówki w imieniu banków, a następnie do klientów za pośrednictwem oddziałów banków, sieci bankomatów oraz sieci detalicznych. Odwrotną drogę banknoty i monety pokonują, powracając do banku centralnego. Za pośrednictwem

⁴⁶ Ustawa – Prawo bankowe oraz Ustawa o Narodowym Banku Polskim zawierają upoważnienia dla Prezesa NBP do wydawania zarządzeń, których przepisy dotyczą obrotu gotówkowego.

⁴⁷ Zaopatrywanie banków w walutę polską przez NBP wynika z art. 68 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe i jest realizacją art. 37 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim, zgodnie z którym NBP organizuje gospodarkę znakami pieniężnymi Rzeczypospolitej Polskiej. Na podstawie § 4 Zarządzenia nr 19/2016 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 17 sierpnia 2016 r. w sprawie sposobu i trybu przeliczania, sortowania, pakowania i oznaczania opakowań banknotów i monet oraz wykonywania czynności związanych z zaopatrywaniem banków w te znaki (Dz. Urz. NBP z 2020 r. poz. 28) NBP zawiera z bankami i realizuje umowy określające warunki pobierania i odprowadzania waluty polskiej.

dużych sieci detalicznych i urzędzeń samoobsługowych banknoty i monety trafiają od klientów do centrów gotówkowych banków lub firm CIT zajmujących się procesowaniem gotówki w imieniu banków. Zostają tam rozdzielone na znaki pieniężne nadające się do obiegu i nie-nadające się do obiegu. Część znaków pieniężnych nadających się do obiegu jest ponownie wprowadzana do obrotu zgodnie z potrzebami banków i ich klientów, a nadmiar znaków pieniężnych jest odprowadzany do NBP.

Jednocześnie, w ramach działań usprawniających funkcjonowanie obrotu gotówkowego, w 2020 r. kontynuowano prace związane z wdrożeniem standardów GS1 w polskim obrocie gotówkowym. Od stycznia 2020 r. kody kreskowe w standardzie GS1 zostały włączone do użytku w NBP oraz u producenta banknotów, natomiast od stycznia 2021 r. – u producenta monet. Kolejnym etapem wdrożeniowym, prowadzonym przez NBP, jest pilotaż standardów GS1, do którego przystępują banki zgłaszające gotowość podjęcia prac.

Zjawiska zachodzące na rynku gotówkowym w 2020 r. wymagały od banku centralnego zdecydowanych działań, prowadzonych często pod presją czasu oraz obejmujących swoim zasięgiem pośrednio lub bezpośrednio wszystkich uczestników rynku. Szczególnego znaczenia w tym czasie nabrały wzmożone działania integracyjne prowadzone przez NBP. Bieżąca wymiana informacji, dialog oraz ścisła współpraca interesariuszy obrotu gotówkowego przełożyły się na sprawne funkcjonowanie procesu zaopatrywania w czasach niespotykanego do tej pory zapotrzebowania na pieniądź gotówkowy. Działania te prowadzone były m.in. za pośrednictwem Rady ds. obrotu gotówkowego, powołanej w lutym 2019 r. przy Zarządzie NBP. Organ ten skupia uczestników rynku reprezentujących różnorodne branże, tj. przedstawicieli banków, Związku Banków Polskich, Poczty Polskiej SA, organizacji zrzeszających sektor detaliczny⁴⁸, reprezentantów Polskiej Organizacji Firm Obsługi Gotówki i firm CIT oraz przedstawicieli NBP. Następnie, mając na uwadze wypracowanie rozwiązań usprawniających i standaryzujących funkcjonowanie rynku obrotu gotówkowego, podjęto decyzję o powołaniu przy Radzie grup roboczych o charakterze doradczym i opiniodawczym. Działania grup koncentrują się na wypracowaniu rekomendacji oraz propozycji dobrych praktyk, które podlegają regularnemu sprawozdawaniu Radzie w obszarze:

- funkcjonowania systemu informatycznego wykorzystywanego w procesie zaopatrywania,
- ciągłości działania rynku obrotu gotówkowego,
- przetwarzania gotówki w sektorze komercyjnym,
- zmiany testów urzędzeń.

Z końcem 2020 r. oraz po rozpoczęciu prac nad Narodową Strategią Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego, szerzej opisaną w Ramce A, podjęto decyzję o rozszerzeniu składu Rady oraz podjęciu dodatkowej współpracy z głównymi instytucjami publicznymi, właściwymi kompetencyjnie dla obszarów objętych Strategią, jak również z przedstawicielami kolejnych obszarów rynku obrotu gotówkowego. W efekcie nawiązano kontakt z Ministerstwem Finansów, Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwem Sprawiedliwości, Komendą Główną Policji, Urzędem Komisji Nadzoru Finansowego, Krajowym Związkiem Banków Spółdzielczych, a także reprezentantami rynku operatorów sieci bankomatowych.

---

⁴⁸ Polska Izba Handlu, Polska Izba Paliw Płynnych, Polska Organizacja Przemysłu i Handlu Naftowego, Polska Organizacja Handlu i Dystrybucji.

Ramka A. Narodowa Strategia Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego

W 2020 r. Prezes Narodowego Banku Polskiego prof. Adam Glapiński zapowiedział podjęcie działań zmierzających do opracowania Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego, której celem jest wypracowanie propozycji zmian legislacyjnych wzmacniających bezpieczeństwo obrotu gotówkowego w Polsce, przeciwdziałanie eliminacji gotówki z obrotu gospodarczego oraz obrona swobody wyboru instrumentów płatniczych.

Prace nad Narodową Strategią Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego koncentrują się na kluczowych aspektach bezpieczeństwa obrotu gotówkowego, do których zalicza się: powszechną akceptację pieniądza gotówkowego oraz jego dostępność, fizyczne bezpieczeństwo gotówki, cyberbezpieczeństwo systemów krytycznych dla funkcjonowania obrotu gotówkowego, ciągłość zaopatrywania rynku w gotówkę, przeciwdziałanie fałszerstwom, a także zapewnienie odpowiedniego co do wartości i struktury nominalowej zapasu znaków pieniężnych. W każdym z tych obszarów realizowane są już przedsięwzięcia ukierunkowane na zwiększenie bezpieczeństwa gotówki. Narodowa Strategia ma na celu usystematyzowanie tych działań, ich koordynację oraz nadanie im wspólnych ram operacyjnych.

W celu usystematyzowania i koordynacji działań zadania związane z Narodową Strategią Obrotu Gotówkowego powierzono Radzie ds. obrotu gotówkowego, organowi opiniodawczo-doradczemu powołanemu przez Zarząd Narodowego Banku Polskiego w lutym 2019 r. Dotychczasowe zadania Rady obejmowały m.in. analizowanie obrotu gotówkowego w Polsce oraz rekomendowanie propozycji działań dotyczących minimalizacji ryzyka systemowego związanego z obrotem gotówkowym. Zostały one rozszerzone o przygotowanie projektu Narodowej Strategii do przedłożenia Zarządowi NBP oraz analizę skutków jej wdrażania. Rozszerzono również skład Rady. Do dotychczasowych członków, tj. przedstawicieli Poczty Polskiej SA i banków odgrywających kluczową rolę w pobieraniu i odprowadzaniu waluty polskiej, przedstawicieli organizacji zrzeszających sektor detaliczny, firm, którym banki powierzyły czynności przeliczania oraz sortowania banknotów i monet, oraz przedstawicieli NBP, dołączyli przedstawiciele głównych instytucji publicznych, właściwych kompetencyjnie dla obszarów objętych Narodową Strategią, oraz inni kluczowi interesariusze rynku obrotu gotówkowego – tj. przedstawiciele: Ministerstwa Finansów, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Sprawiedliwości, Komendy Głównej Policji, Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego, Krajowego Związku Banków Spółdzielczych oraz reprezentanci operatorów sieci bankomatowych (IT Card oraz Euronet).

Poparcie dla działań Narodowego Banku Polskiego zmierzających do opracowania Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego wyraziła Rada Polityki Pieniężnej w przyjętej na posiedzeniu w dniu 3 marca 2021 r. uchwale, w której wskazała m.in., że „obrot gotówkowy ułatwia prowadzenie polskiej polityki pieniężnej i pozwala obywatelom na dogodnie dla nich korzystanie z pieniądza krajowego”, a znaki pieniężne emitowane przez NBP „pełnią istotną funkcję ekonomiczną, powszechnie zapewniając fizyczny dostęp do pieniądza o najwyższej płynności, gwarantując bezpieczeństwo i ciągłość obrotu gospodarczego oraz wzmacniając ugruntowany kulturowo poziom wolności indywidualnej w Polsce”.

W marcu 2021 r. w ramach uruchomienia prac związanych z przygotowaniem Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego Rada ds. obrotu gotówkowego powołała następujące zespoły zadaniowe, odpowiedzialne za przygotowanie projektu Narodowej Strategii:

- 1) akceptacji i dostępności gotówki,
- 2) logistyki gotówki,
- 3) cyberbezpieczeństwa,
- 4) bezpieczeństwa fizycznego gotówki,
- 5) komunikacji.

Zespoły zadaniowe przyjęły cele i priorytety swoich działań oraz określiły zadania szczegółowe wraz z ich harmonogramem, mające na celu opracowanie projektu Narodowej Strategii Bezpieczeństwa Obrotu Gotówkowego, która następnie zostanie przedstawiona do zatwierdzenia Zarządowi Narodowego Banku Polskiego. Prace w tym zakresie mają charakter priorytetowy w 2021 r.

4.2. Zmiany w obrocie gotówkowym wprowadzone nowelizowanymi przepisami Zarządzenia nr 19/2016 i Zarządzenia 31/2013

Mając na względzie procesowe podejście do kwestii zarządzania obrotem gotówkowym, zwiększenie efektywności, bezpieczeństwa procesów gotówkowych i ich standaryzację, w 2020 r. NBP wprowadził kolejne zmiany w przepisach Zarządzenia nr 19/2016 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 17 sierpnia 2016 r. w sprawie sposobu i trybu przeliczania, sortowania, pakowania i oznaczania opakowań banknotów i monet oraz wykonywania czynności związanych z zaopatrywaniem banków w te znaki, a także Zarządzenia nr 31/2013 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu wymiany znaków pieniężnych, które wskutek zużycia lub uszkodzenia przestają być prawnym środkiem płatniczym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej⁴⁹.

Nowelizacja Zarządzenia nr 19/2016 objęła w szczególności zmiany dotyczące odstąpienia od konieczności odprowadzania przez banki do NBP wydzielonej kategorii banknotów nienadających się do maszynowego sortowania, tzw. NS. Rezygnacja z konieczności odprowadzania przez banki do NBP oddzielnego strumienia banknotów NS umożliwiła przekazywanie do NBP banknotów nadających się do obiegu i nienadających się do obiegu łącznie, co wpłynęło na uproszczenie i zmniejszenie pracochłonności procesu przetwarzania gotówki zarówno w bankach, jak i w NBP. Dodatkowo przyczyniło się do zwiększenia zakresu automatyzacji procesu sortowania u uczestników rynku obrotu gotówkowego realizujących czynności sortowania i przeliczania banknotów w ramach obrotu gotówkowego.

Procesy gotówkowe z wykorzystaniem kodów kreskowych w standardzie GS1 na opakowaniach banknotów i monet waluty polskiej w NBP oraz na opakowaniach banknotów u producenta banknotów zostały wdrożone w ramach pierwszego etapu prac, tj. od stycznia 2020 r. Następnie, w związku z rozpoczęciem kolejnego etapu wdrażania kodów kreskowych

---

⁴⁹ Zwane dalej Zarządzeniem nr 31/2013.

w standardzie GS1 na opakowaniach monet sformowanych przez producenta, dokonano kolejnych zmian przepisów. Zarządzenie 19/2016 dostosowano w odniesieniu do czynności związanych z oznaczaniem kodami kreskowymi opakowań monet sformowanych przez producenta. Wprowadzenie od stycznia 2021 r. standardów GS1 w procesach obrotu monet sformowanych przez producenta umożliwia standaryzację i doskonalenie procesów przekazywania monet poprzez:

- automatyczne wprowadzanie do systemu informatycznego informacji o dostarczonych opakowaniach monet oraz ich aktualizację w systemie,
- ograniczenie pracy manualnej oraz eliminację większości dokumentacji papierowej przekazywanej obecnie pomiędzy NBP a producentem.

Prace nad wprowadzeniem kodów kreskowych w bankach i u innych uczestników rynku obrotu gotówkowego są realizowane sukcesywnie, m.in. w ramach kolejnych etapów pilotażowych.

Dodatkowo przesunięto termin wejścia w życie, ze stycznia 2021 r. na styczeń 2022 r., przepisu ograniczającego ręczne przeliczanie i sortowanie banknotów przez banki – udział banknotów przeliczonych i przesortowanych ręcznie nie może przekraczać 10% w danym kwartale⁵⁰. Zmiana ta była wynikiem realizacji postulatu Grupy ds. obrotu gotówkowego działającej przy Związku Banków Polskich.

Ponadto w Zarządzeniu nr 31/2013 przewidziano możliwość wymiany w Centrali NBP banknotów przesłanych przez osoby fizyczne przesyłką pocztową albo kurierską, pod warunkiem że łączna wartość tych banknotów nie przekroczy kwoty 2000 zł. Rozwiązanie to wprowadzono, by umożliwić wymianę zużytych lub uszkodzonych banknotów osobom fizycznym mającym utrudniony dostęp do placówek bankowych.

4.3. Sprawozdawczość z zakresu obrotu gotówkowego

Od 1 lipca 2018 r. banki, które zawarły z NBP umowę określającą warunki pobierania i odprowadzania waluty polskiej, zgodnie z Zarządzeniem nr 19/2016 są zobligowane do przekazywania NBP kwartalnych sprawozdań, zawierających informacje o liczbie urządzeń obsługiwanych przez klientów (np. wpłatomaty, recyklery) oraz urządzeń obsługiwanych przez personel banku lub przez personel przedsiębiorcy, któremu bank powierzył procesowanie banknotów (np. sortery), a także o przeliczaniu oraz sortowaniu banknotów i monet, a następnie ich ponownym wprowadzaniu do obrotu.

4.3.1. Uwarunkowania prawne

W ramach wytycznych określających zasady prawidłowego wypełniania sprawozdań na stronie internetowej NBP dostępna jest „Instrukcja w zakresie sporządzania kwartalnych informacji sprawozdawczych dotyczących liczby urządzeń, przeliczania i sortowania banknotów i monet oraz ich ponownego wprowadzania do obrotu”.

---

⁵⁰ Nowelizacja Zarządzenia nr 14/2018 Prezesa Narodowego Banku Polskiego z dnia 7 czerwca 2018 r. zmieniającego zarządzenie w sprawie sposobu i trybu przeliczania, sortowania, pakowania i oznaczania opakowań banknotów i monet oraz wykonywania czynności związanych z zaopatrywaniem banków w te znaki.

Zgodnie z ww. instrukcją banki:

- od 1 lipca 2018 r. są zobowiązane zamieszczać w sprawozdaniach informacje dotyczące banknotów i monet:
  - wprowadzonych do obrotu,
  - procesowanych za pomocą urządzeń, w sortowniach banku oraz w sortowniach przedsiębiorców, którym bank powierzył procesowanie banknotów lub monet,
  - znajdujących się w ostatnim dniu danego kwartału w kasach banku, w skarbcach banku oraz przedsiębiorców (w tym otrzymanych z innego banku lub NBP), którym bank powierzył procesowanie banknotów lub monet, a także w urządzeniach banku i urządzeniach niezależnych operatorów;
- od 1 stycznia 2020 r. oprócz ww. informacji są zobligowane zamieszczać w sprawozdaniach również dane dotyczące banknotów i monet procesowanych w kasach banku, a następnie wprowadzanych do obrotu⁵¹.

Sprawozdania są przekazywane do NBP co kwartał, drogą elektroniczną, za pośrednictwem portalu internetowego System Informacji Sprawozdawczej (SIS). Pierwsze sprawozdania banki przesłały za III kwartał 2018 r.

NBP wykorzystuje kwartalną sprawozdawczość m.in. do monitorowania tendencji na rynku w zakresie wprowadzania przez banki do obrotu banknotów i monet bez udziału NBP oraz analizy strumieni gotówki w bankach. Interpretacja otrzymywanych danych pozwala m.in. na ocenę skali recykulacji znaków pieniężnych, czyli wprowadzania ich ponownie do obrotu przez banki bez udziału NBP. Jednocześnie analizie podlegają tendencje w zakresie procesowania banknotów i monet przez uczestników rynku oraz wykorzystania do tego celu wyspecjalizowanych urządzeń.

4.3.2. Dane statystyczne

Analiza danych przekazanych przez banki w 2020 r.⁵² wskazuje na znaczny wzrost wartości strumienia gotówkowego banknotów procesowanych oraz ponownie wprowadzanych do obrotu w porównaniu z wartościami w 2019 r. Zjawiska wywołane przez pandemię COVID-19 wpłynęły na zwiększenie zapotrzebowania na pieniądź gotówkowy, co z kolei spowodowało wzmożone wypłaty środków przez konsumentów, czemu często towarzyszyło gromadzenie oszczędności.

W 2020 r. banki przeliczyły, przesortowały oraz sprawdziły pod kątem autentyczności 8,3 mld szt. banknotów, aż o 53,2% więcej niż w 2019 r. Dane wskazują na wyraźny wzrost tych wartości począwszy od I kw. 2020 r., tj. od rozpoczęcia pandemii. W 2019 r. banki procesowały średnio 1,4 mld szt. banknotów w kwartale, podczas gdy w 2020 r. wartość ta wzrosła do ok. 2 mld szt. (tabela 7).

---

⁵¹ Wyjątek stanowią operacje ewidencji nominalowej banknotów podejrzanych co do autentyczności, wymiany i zamiany, realizowane w placówkach partnerskich. Dane o operacjach realizowanych w placówkach partnerskich banków są przekazywane w ujęciu wartościowym, odrębnym trybem.

⁵² Bank może w dowolnym momencie skorygować swoje sprawozdanie za wybrany kwartał.

Tabela 7. Liczba banknotów procesowanych w 2019 r. i 2020 r. w ujęciu kwartalnym

Nominał	2019				2020			
	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
500 zł	2 016 446	2 212 170	2 693 585	2 130 528	6 110 968	8 612 707	8 934 304	12 639 760
200 zł	93 203 174	101 332 956	106 328 629	112 912 589	172 293 334	212 793 277	260 302 779	270 485 773
100 zł	751 611 610	816 925 492	813 255 115	878 476 060	1 327 778 859	1 118 300 722	1 331 573 852	1 218 803 815
50 zł	233 277 647	244 569 838	243 566 152	271 499 106	353 684 183	337 455 208	358 589 044	335 843 270
20 zł	79 141 795	80 658 764	90 649 539	80 300 106	121 208 198	92 877 282	104 973 917	84 366 094
10 zł	105 634 532	102 031 764	106 210 005	118 903 271	152 783 356	143 879 675	164 834 929	136 647 423
Ogółem	1 264 885 204	1 347 730 984	1 362 703 025	1 464 221 660	2 133 858 898	1 913 918 871	2 229 208 825	2 058 786 135
	5 439 540 873				8 335 772 729			

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Równoległe zaobserwowano wzrost liczby banknotów ponownie wprowadzanych do obrotu przez banki. W 2020 r. liczba ta wyniosła blisko 6 mld szt. i wzrosła o 46,8% w porównaniu z poprzednim rokiem. Należy zaznaczyć, że w 2019 r. banki ponownie wprowadziły do obrotu średnio 1 mld szt. banknotów w kwartale, podczas gdy w 2020 r. już ok. 1,5 mld szt. Udział banknotów ponownie wprowadzonych do obrotu w liczbie banknotów procesowanych przez banki w 2020 r. wyniósł 71,9% (tabela 8). W ujęciu rocznym odnotowano nieznaczny spadek tego udziału, wynoszący ok. 3 pkt proc. Warto również zaznaczyć, że w początkowej fazie pandemii, przypadającej na I połowę 2020 r., odsetek banknotów ponownie wprowadzonych do obrotu przez banki utrzymywał się na poziomie ok. 75%, natomiast w II połowie 2020 r. spadł nieco poniżej 70%.

Tabela 8. Liczba oraz udział banknotów ponownie wprowadzonych do obrotu w 2019 r. i 2020 r. w ujęciu kwartalnym

Nominał	2019		2020	
	Liczba banknotów ponownie wprowadzonych do obrotu	Relacja liczby banknotów ponownie wprowadzonych do obrotu do liczby banknotów procesowanych	Liczba banknotów ponownie wprowadzonych do obrotu	Relacja liczby banknotów ponownie wprowadzonych do obrotu do liczby banknotów procesowanych
1	2	3	4	5
500 zł	4 903 213	54,16%	26 359 897	72,62%
200 zł	199 883 259	48,31%	625 715 089	68,32%
100 zł	2 606 525 047	79,95%	3 952 155 967	79,10%
50 zł	815 249 460	82,11%	879 027 338	63,44%
20 zł	211 781 631	64,03%	240 612 310	59,64%
10 zł	245 193 957	56,66%	270 742 224	45,26%
Ogółem	4 083 536 567	75,07%	5 994 612 825	71,91%

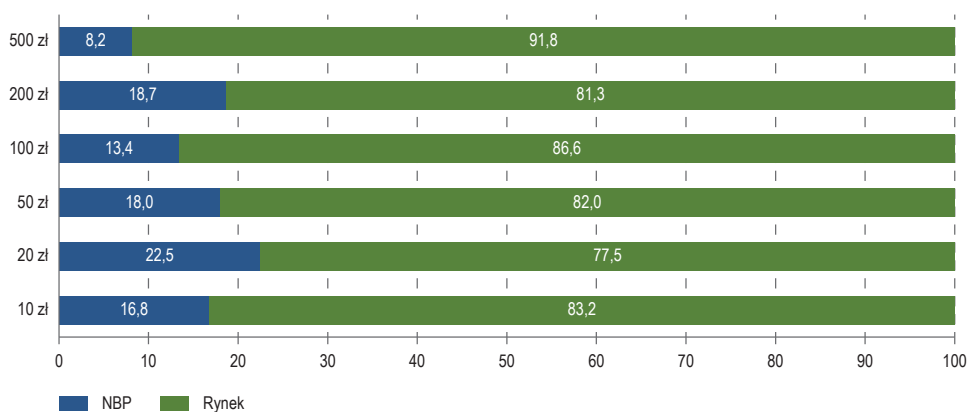
Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

W 2020 r. najwięcej procesowano oraz ponownie wprowadzono do obrotu banknotów 100-złotowych (odpowiednio: 59,9% oraz 65,9%). Drugim nominałem najczęściej procesowanym oraz ponownie wprowadzonym do obrotu był banknot 50-złotowy (odpowiednio 16,6%

oraz 14,7%). W przypadku banknotów o nominale 100 zł zbliżone wyniki uzyskano w 2019 r., tj. 59,9% w przypadku banknotów procesowanych oraz 63,8% dla banknotów ponownie wprowadzonych do obrotu. Oznacza to, że nominały 100- i 50-złotowe w znacznej mierze cyrkulują pomiędzy uczestnikami rynku oraz są wykorzystywane w celach transakcyjnych. Równoległe banknot o nominale 100 zł pełni funkcję tezauryzacyjną.

Zbiornicze dane wskazują, że procesowanie banknotów jest dokonywane głównie przez sektor komercyjny. W 2019 r. udział sektora komercyjnego w procesowaniu banknotów wynosił 72,7%, natomiast w 2020 r. wzrósł do 84,5%. Wzmożony popyt rynkowy na banknoty wpłynął w tym przypadku również na zintensyfikowanie procesu przeliczania i sortowania w bankach oraz firmach CIT (wykres 8).

Wykres 8. Procesowanie banknotów w 2020 r. według struktury nominalowej w podziale na NBP i innych uczestników rynku (w proc.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

W 2020 r. banki przeliczyły, przesortowały oraz sprawdziły pod kątem autentyczności 2,6 mld szt. monet, tj. o 14,8% więcej niż w 2019 r. (tabela 9).

Tabela 9. Liczba monet procesowanych w 2019 r. i 2020 r. w ujęciu kwartalnym

Nominał	2019				2020			
	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.	I kw.	II kw.	III kw.	IV kw.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
5 zł	43 941 259	43 183 301	51 995 109	48 899 874	68 802 823	46 341 934	62 879 329	54 087 752
2 zł	82 307 138	73 339 441	86 380 667	90 144 772	115 583 511	73 699 258	102 523 859	93 075 271
1 zł	103 528 459	94 949 212	101 882 260	107 096 188	161 155 202	94 895 471	116 552 042	107 872 285
50 gr	59 976 096	58 122 922	68 112 761	68 683 364	77 155 451	52 344 079	65 332 349	59 549 296
20 gr	40 819 352	38 887 123	46 476 743	45 847 364	59 361 110	39 055 097	47 238 428	42 095 095
10 gr	59 701 818	58 617 835	69 721 686	69 160 949	86 398 384	59 581 011	69 927 429	62 893 210
5 gr	39 059 099	36 324 989	47 098 536	41 267 871	61 002 170	40 864 857	45 623 984	41 719 102
2 gr	37 931 902	34 830 472	59 571 371	54 024 664	72 551 193	49 046 893	53 672 295	49 591 174
1 gr	79 842 687	79 158 144	95 734 076	99 377 718	149 257 919	88 899 039	93 332 943	95 498 730
Ogółem	547 107 810	517 413 439	626 973 209	624 502 764	851 267 763	544 727 639	657 082 658	606 381 915
	2 315 997 222				2 659 459 975			

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Jednocześnie odnotowano tendencję do wzrostu liczby monet ponownie wprowadzonych do obrotu. W 2020 r. liczba ta wyniosła 1,4 mld szt. i wzrosła o 7,7% w porównaniu z 2019 r. Z przekazanych sprawozdań wynika, że na koniec 2020 r. banki ponownie wprowadziły do obrotu 53,1% przeprosowanych monet, podczas gdy rok wcześniej było to 56,6% (tabela 10).

Tabela 10. Liczba oraz udział monet ponownie wprowadzonych do obrotu w 2019 r. i 2020 r. w ujęciu kwartalnym

Nominał	2019		2020	
	Liczba monet ponownie wprowadzonych do obrotu	Relacja liczby monet ponownie wprowadzonych do obrotu do liczby monet procesowanych	Liczba monet ponownie wprowadzonych do obrotu	Relacja liczby monet ponownie wprowadzonych do obrotu do liczby monet procesowanych
1	2	3	4	5
5 zł	103 691 132	55,15%	123 241 240	53,10%
2 zł	187 587 745	56,47%	206 041 120	53,53%
1 zł	243 933 202	59,87%	275 756 713	57,39%
50 gr	134 972 561	52,95%	131 229 207	51,59%
20 gr	94 744 516	55,07%	97 498 194	51,93%
10 gr	179 869 409	69,93%	170 842 448	61,28%
5 gr	92 531 680	56,51%	95 725 895	50,59%
2 gr	81 017 026	43,47%	95 752 345	42,58%
1 gr	192 709 366	54,42%	216 551 634	50,72%
Ogółem	1 311 056 637	56,61%	1 412 638 796	53,12%

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Spośród wszystkich nominałów monet w 2020 r. najwięcej procesowano jednozłotówek – 18,1%. Drugim najczęściej procesowanym nominałem był 1 gr (16,1%). Monety o tych nominałach dominowały również w 2019 r. (wówczas monety 1 zł stanowiły 17,6%, a monety 1 gr – 15,3% procesowanych monet).

W przypadku monet ponownie wprowadzonych do obrotu w 2020 r., tak jak w przypadku monet procesowanych, najwięcej było jednozłotówek, które stanowiły 19,5%. Drugim nominałem najczęściej wprowadzonym do obrotu był 1 gr (15,3%). W 2019 r. wśród monet ponownie wprowadzanych do obrotu również przeważały 1 zł (18,6%) oraz 1 gr (14,7%).

Powyższe wskazuje na nieznaczną tendencję wzrostową w zakresie liczby monet procesowanych oraz ponownie wprowadzanych do obrotu. Równolegle jednak w przypadku monet w ujęciu wartościowym nie zaobserwowano znacznego wpływu pandemii, który z kolei jest wyraźnie zauważalny w odniesieniu do obrotu banknotami.

Rozdział 5

Współpraca z bankami w zakresie zaopatrywania w walutę polską

Współpraca z bankami w zakresie zaopatrywania w walutę polską

5.1. Pobieranie waluty polskiej z NBP przez banki

Banki mogą na podstawie umów pobierać z NBP walutę polską. Zaopatrują się w nią w dwóch systemach:

- systemie podstawowym⁵³,
- systemie depozytowym⁵⁴.

Wartość banknotów i monet pobranych przez banki w 2020 r. była wyższa o 9,5% w porównaniu z 2019 r., natomiast liczba banknotów i monet pobranych przez banki w 2020 r. była niższa o 11,5% niż w 2019 r. (tabela 11).

Tabela 11. Wartość (mln zł) i liczba (mln szt.) banknotów i monet pobranych z NBP łącznie

Wartość lub liczba	2019 r.	2020 r.	Zmiana (kol. 3 – kol.2)
1	2	3	4
Wartość	203 528,1	222 818,3	19 290,2
Liczba	3 770,9	3 339,1	-431,8

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

Wśród wszystkich banków zaopatrujących się w gotówkę w NBP można wyróżnić grupę tzw. banków kluczowych, złożoną z 5–7 banków, które generują ponad 80% pobrań banknotów i monet pod względem ich wartości i liczby (tabela 12).

⁵³ Pobieranie waluty polskiej i odprowadzanie tej waluty przez banki na podstawie zawartej umowy o warunkach pobierania i odprowadzania waluty polskiej.

⁵⁴ Waluta polska złożona jako depozyt NBP stanowi własność NBP i jest przechowywana w pomieszczeniach skarbcowych jednostki organizacyjnej banku, przy spełnieniu warunku, że depozyt NBP jest odpowiednio zabezpieczony i oddzielony od banknotów i monet będących własnością tego banku. Z systemu depozytowego korzysta część banków. Limity kwotowe dotyczące przechowywania depozytów NBP są ustalane z bankami indywidualnie w umowach.

Tabela 12. Liczba banków, których łączny udział w wartości lub liczbie banknotów bądź monet pobranych z NBP osiągnął co najmniej 80%

Wartość lub liczba	Banknoty, monety	2019 r.		2020 r.	
		Łącznie udział	Liczba banków	Łącznie udział	Liczba banków
1	2	3	4	5	6
Wartość	banknoty i monety	83,3%	5	87,4%	6
	banknoty	83,6%	5	87,6%	6
	monety	82,8%	5	82,1%	5
Liczba	banknoty i monety	82,0%	7	81,9%	7
	banknoty	80,6%	5	86,4%	6
	monety	83,3%	5	81,7%	5

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

5.1.1. Banknoty

Wartość banknotów pobranych przez banki w 2020 r. w porównaniu z 2019 r. była wyższa o 9,6%, natomiast liczba banknotów pobranych przez banki w 2020 r. była o 4,1% niższa niż w 2019 r. (tabela 13).

Tabela 13. Wartość (mln zł) i liczba (mln szt.) banknotów pobranych z NBP

Wartość lub liczba	2019 r.	2020 r.	Zmiana (kol. 3 – kol.2)
1	2	3	4
Wartość	202 577,8	222 017,5	19 439,7
Liczba	2 169,9	2 080,4	-89,5

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

Największy udział w pobraniach banknotów w 2020 r., zarówno pod względem wartości, jak i liczby, odnotowano w przypadku nominału 100 zł. W 2019 r. był to również banknot najczęściej pobierany z NBP. W ujęciu liczbowym najrzadziej w 2020 r. pobierano banknoty o nominale 500 zł i 20 zł (tabela 14).

Tabela 14. Wartość (mln zł) i liczba (mln szt.) banknotów pobranych przez banki z NBP

Nominał	Wartość		Liczba		Struktura wg wartości		Struktura wg liczby	
	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
500 zł	4 021,0	10 314,5	8,1	20,6	2,0%	4,6%	0,4%	1,0%
200 zł	53 961,0	85 259,8	269,8	426,3	26,6%	38,4%	12,4%	20,5%
100 zł	120 562,3	106 387,0	1 205,6	1 063,9	59,5%	47,9%	55,6%	51,1%
50 zł	19 485,8	16 531,8	389,7	330,6	9,6%	7,4%	18,0%	15,9%
20 zł	3 160,4	2 270,5	158,0	113,5	1,6%	1,0%	7,3%	5,5%
10 zł	1 387,3	1 254,0	138,7	125,4	0,7%	0,6%	6,4%	6,0%
Łącznie	202 577,8	222 017,5	2 169,9	2 080,4	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

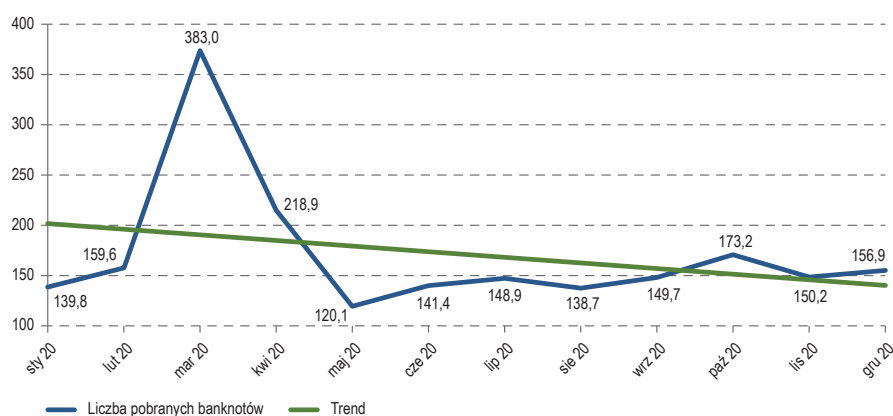
Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

W 2020 r. w porównaniu z 2019 r. wzrosła zarówno wartość, jak i liczba pobrań nominalów 500 zł oraz 200 zł (w przypadku wartości pobrań odpowiednio o: 6 293,5 mln zł, 31 298,8 mln zł, a w przypadku liczby pobrań odpowiednio o: 12,5 mln szt., 156,5 mln szt.). Z kolei wartość i liczba pobrań banknotów o nominale 100 zł, 50 zł, 20 zł i 10 zł spadła w 2020 r. w porównaniu z 2019 r. (w przypadku wartości pobrań odpowiednio o: 14 175,3 mln zł, 2 954,1 mln zł, 889,9 mln zł, 133,4 mln zł, a w przypadku liczby pobrań odpowiednio o: 141,7 mln szt., 59,1 mln szt., 44,5 mln szt., 13,3 mln szt.).

W 2020 r. najmniej banknotów banki pobrały w maju: 120,1 mln szt., a najwięcej w marcu: 383,0 mln szt. oraz w październiku: 173,2 mln szt., czyli w miesiącach nasilenia się pandemii COVID-19 (wykres 9). Jednocześnie na skalę pobrań w 2020 r. w mniejszym stopniu wpłynął czynnik związany z sezonowością.

Wykres 9. Liczba banknotów pobranych z NBP przez banki w 2020 r. (w mln szt.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

5.1.2. Monety

Wartość monet pobranych przez banki w 2020 r. była niższa w porównaniu z 2019 r. o 15,7%, natomiast liczba pobranych monet była niższa o 21,4% (tabela 15).

Tabela 15. Wartość (mln zł) i liczba (mln) monet pobranych z NBP

Wartość lub liczba	2019 r.	2020 r.	Zmiana (kol. 3 – kol.2)
1	2	3	4
Wartość	950,4	800,8	-149,6
Liczba	1 601,0	1 258,7	-342,3

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

Analizując strukturę nominalową pobrań monet w 2020 r., należy wskazać, że największy udział pod względem liczby odnotowano w przypadku nominalu 1 gr. W 2019 r. monety o nominale 1 gr również były najczęściej pobierane z NBP. W ujęciu liczbowym zarówno w 2020 r., jak i w 2019 r. najrzadziej pobierano monety o nominale 5 zł (tabela 16).

Tabela 16. Wartość (mln zł), liczba (mln szt.) i struktura (%) monet pobranych z NBP

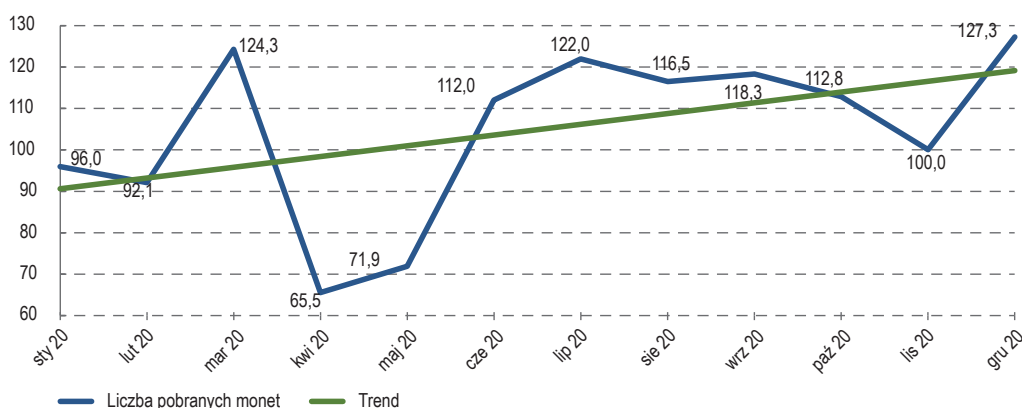
Nominał	Wartość		Liczba		Struktura wg wartości		Struktura wg liczby	
	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
5 zł	384,1	341,9	76,8	68,4	40,4%	42,7%	4,8%	5,4%
2 zł	279,4	232,1	139,7	116,0	29,4%	29,0%	8,7%	9,2%
1 zł	169,0	134,0	168,9	134,0	17,8%	16,7%	10,5%	10,6%
50 gr	58,4	45,7	116,9	91,3	6,1%	5,7%	7,3%	7,3%
20 gr	23,0	18,8	114,8	93,9	2,4%	2,3%	7,2%	7,5%
10 gr	20,6	16,3	206,0	163,4	2,2%	2,0%	12,9%	13,0%
5 gr	8,1	6,3	162,0	125,5	0,9%	0,8%	10,1%	10,0%
2 gr	3,3	2,4	163,9	118,2	0,3%	0,3%	10,2%	9,4%
1 gr	4,5	3,5	452,0	348,1	0,5%	0,4%	28,2%	27,7%
Łącznie	950,4	800,8	1 601,0	1 258,7	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

W 2020 r. w porównaniu z 2019 r. spadła wartość i liczba pobrań wszystkich monet, odpowiednio o: 149,6 mln zł i 342,3 mln szt. Liczba monet pobranych z NBP przez banki wykazywała w kolejnych miesiącach w 2020 r. tendencję wzrostową. Najmniej monet banki pobrały w kwietniu: 65,5 mln szt., a najwięcej w grudniu: 127,3 mln szt. (wykres 10).

Wykres 10. Liczba monet pobranych z NBP przez banki w 2020 r. (w mln szt.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

5.2. Odprowadzanie waluty polskiej do NBP przez banki

W 2020 r.⁵⁵ wartość banknotów i monet odprowadzonych przez banki do NBP była niższa o 24,1% w porównaniu z 2019 r. Z kolei liczba banknotów i monet odprowadzonych przez banki do NBP w 2020 r. była niższa o 25,5% niż przed rokiem (tabela 17).

⁵⁵ Zgodnie z przepisami Zarządzenia nr 19/2016 od 1 października 2020 r. włączono banknoty nienadające się do maszynowego sortowania (NS) do jednego strumienia odprowadzeń banknotów do NBP (banknoty ON).

Tabela 17. Wartość (mln zł), liczba (mln szt.) monet pobranych z NBP

Wartość lub liczba	2019 r.	2020 r.	Zmiana (kol. 3 – kol.2)
1	2	3	4
Wartość	184 210,3	139 844,1	-44 366,2
Liczba	2 599,6	1 936,3	-663,3

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiątych.

W 2020 r. grupa 5–7 banków odprowadzała do NBP ponad 80% banknotów i monet – zarówno pod względem liczby, jak i wartości. Skład tej grupy nie zmieniał się w ciągu roku (tabela 18).

Tabela 18. Liczba banków, których łączny udział w wartości lub liczbie banknotów bądź monet odprowadzonych do NBP osiągnął co najmniej 80%

Wartość lub liczba	Banknoty, monety	2019 r.		2020 r.	
		Łącznie udział	Liczba banków	Łącznie udział	Liczba banków
1	2	3	4	5	6
Wartość	banknoty i monety	81,2%	5	83,5%	5
	banknoty	81,3%	5	83,7%	6
	monety	81,0%	6	83,3%	7
Liczba	banknoty i monety	81,2%	6	82,9%	6
	banknoty	80,5%	5	82,0%	5
	monety	81,4%	6	83,3%	7

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiątych.

5.2.1. Banknoty⁵⁶

W 2020 r. banki odprowadziły do NBP banknoty o łącznej wartości 139 373,8 mln zł, spośród których banknoty nienadające się do maszynowego sortowania (NS) stanowiły 0,2%, tj. 305,8 mln zł (tabela 19).

Tabela 19. Wartość banknotów odprowadzonych do NBP przez banki w 2020 r. (mln zł)

Nominał	Banknoty nadające i nienadające się do obiegu	Banknoty nienadające się do maszynowego sortowania	Razem banknoty odprowadzone do NBP (kol. 2+3)
1	2	3	4
500 zł	1 630 500 000	2 192 000	1 632 692 000
200 zł	42 011 000 000	41 698 000	42 052 698 000
100 zł	76 954 000 000	119 543 600	77 073 543 600
50 zł	15 055 250 000	64 365 200	15 119 615 200
20 zł	2 262 400 000	43 797 260	2 306 197 260
10 zł	1 154 850 000	34 195 350	1 189 045 350
Łącznie	139 068 000 000	305 791 410	139 373 791 410

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

⁵⁶ Banknoty nienadające się do maszynowego sortowania, tzw. NS, jako wydzielona kategoria znaków pieniężnych były odprowadzane przez banki do NBP do 30 września 2020 r. Od 1 października 2020 r. banki odprowadzają te banknoty łącznie z tzw. banknotami ON, tj. jako banknoty nadające się do obiegu i nienadające się do obiegu.

W 2020 r. banki odprowadziły do NBP 1 520,9 mln szt. banknotów, spośród których banknoty nienadające się do maszynowego sortowania (NS) stanowiły 0,5%, tj. 8,3 mln szt. (tabela 20).

Tabela 20. Liczba banknotów odprowadzonych do NBP przez banki w 2020 r. (w mln szt.)

Nominał	Banknoty nadające i nienadające się do obiegu	Banknoty nienadające się do maszynowego sortowania	Razem banknoty odprowadzone do NBP (kol. 2+3)
1	2	3	4
500 zł	3 261 000	4 384	3 265 384
200 zł	210 055 000	208 490	210 263 490
100 zł	769 540 000	1 195 436	770 735 436
50 zł	301 105 000	1 287 304	302 392 304
20 zł	113 120 000	2 189 863	115 309 863
10 zł	115 485 000	3 419 535	118 904 535
Łącznie	1 512 566 000	8 305 012	1 520 871 012

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

W ujęciu wartościowym i liczbowym w 2020 r. banki odprowadziły mniej banknotów niż w poprzednim roku, odpowiednio o 24,1% i 25,5% (tabela 21).

Tabela 21. Wartość (w mln zł) i liczba (w mln szt.) banknotów odprowadzonych do NBP

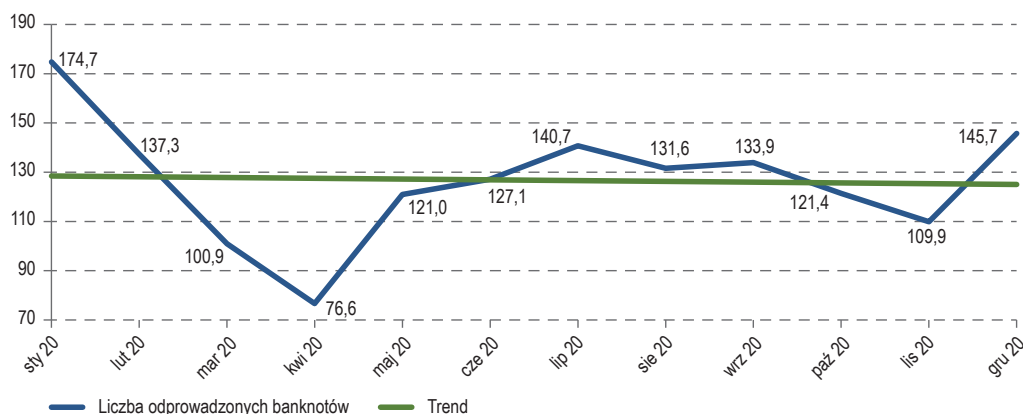
Wartość lub liczba	2019 r.	2020 r.	Zmiana (kol. 4 – kol.3)
1	3	4	5
Wartość	183 575,2	139 373,8	-44 201,4
Liczba	2 042,4	1 520,9	-521,5

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

Analizując liczbę banknotów odprowadzonych przez banki do NBP w kolejnych miesiącach 2020 r., zaobserwowano słaby trend spadkowy. Najmniej banknotów banki odprowadziły w kwietniu – 76,6 mln szt., a najwięcej w styczniu – 174,7 mln szt. (wykres 11).

Wykres 11. Liczba (w mln szt.) banknotów odprowadzonych do NBP przez banki w 2020 r.

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

Najwięcej banknotów odprowadzonych do NBP stanowią banknoty o nominale 100 zł, a najmniej o nominale 500 zł, 20 zł i 10 zł (tabela 22).

Tabela 22. Wartość (w mln zł) i liczba (w mln szt.) oraz struktura (w %) banknotów odprowadzonych do NBP w 2019 r. i 2020 r. – wg nominalów

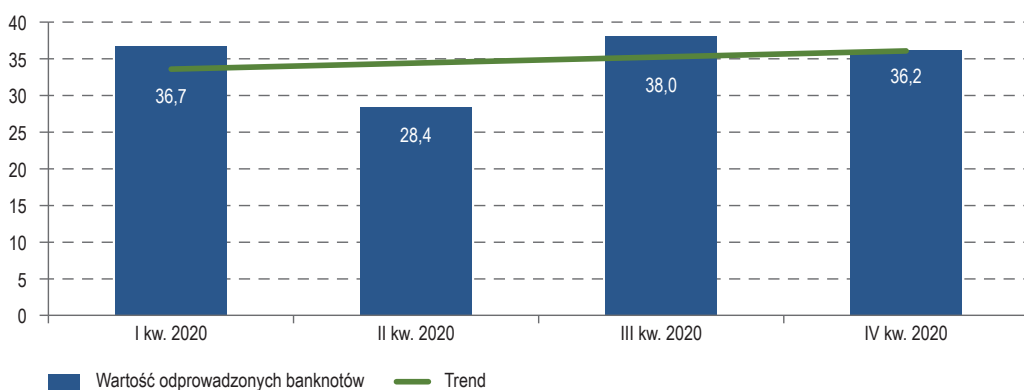
Nominał	Wartość		Liczba		Struktura wg wartości		Struktura wg liczby	
	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
500 zł	870,4	1 632,7	1,7	3,3	0,5%	1,2%	0,1%	0,2%
200 zł	45 548,0	42 052,7	227,7	210,3	24,8%	30,2%	11,1%	13,8%
100 zł	113 148,2	77 073,5	1 131,5	770,7	61,6%	55,3%	55,4%	50,7%
50 zł	19 532,5	15 119,6	390,7	302,4	10,7%	10,8%	19,1%	19,9%
20 zł	3 135,8	2 306,2	156,8	115,3	1,7%	1,6%	7,7%	7,6%
10 zł	1 340,3	1 189,0	134,0	118,9	0,7%	0,9%	6,6%	7,8%
Łącznie	183 575,2	139 373,7	2 042,4	1 520,9	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

Analizując wartość banknotów odprowadzonych do NBP, należy wskazać, że najniższą wartość odprowadzeń odnotowano w II kw. 2020 r. W IV kw. 2020 r. wartość banknotów odprowadzonych do NBP była porównywalna z danymi za I kw. 2020 r. i zwiększyła się w porównaniu z II kw. 2020 r. o 27,6% (wykres 12).

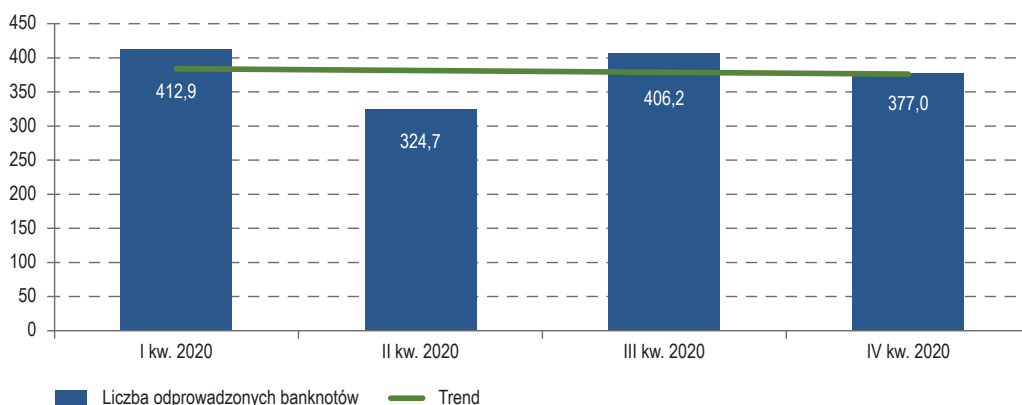
Wykres 12. Wartość odprowadzonych do NBP banknotów (w mln zł)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

Badając liczbę odprowadzonych do NBP banknotów, należy wskazać, że podobnie jak w ujęciu wartościowym najmniej banknotów banki odprowadziły w II kw. 2020 r. W IV kw. 2020 r. liczba odprowadzonych do NBP banknotów była niższa o 7,8% od danych za I kw. 2020 r., ale wzrosła o 16,1% w porównaniu z II kw. 2020 r. (wykres 12).

Wykres 13. Liczba banknotów odprowadzonych do NBP (w mln szt.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

5.2.2. Monety

Wartość i liczba monet odprowadzonych przez banki do NBP w 2020 r. w porównaniu z 2019 r. spadła odpowiednio o 164,8 mln zł, tj. 25,9%, oraz o 141,7 mln szt., tj. o 25,4% (tabela 23).

Tabela 23. Wartość (w mln zł) i liczba (w mln szt.) monet odprowadzonych do NBP w latach 2019–2020

Wartość lub liczba	2019 r.	2020 r.	Zmiana (kol. 3 – kol.2)
1	2	3	4
Wartość	635,1	470,3	-164,8
Liczba	557,2	415,5	-141,7

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

W strukturze wartościowej odprowadzonych monet największy udział, podobnie jak w 2019 r., odnotowano w przypadku nominałów: 5 zł, 2 zł i 1 zł (92,6% wszystkich odprowadzonych monet).

W przypadku liczby monet odprowadzonych do NBP przeważały nominały: 2 zł, 1 zł, 50 gr i 1 gr (64,6% wszystkich odprowadzonych monet). Pod względem wartościowym w 2020 r. najmniej odprowadzono monet o niskich nominałach, tj. 5 gr, 2 gr, 1 gr; stanowiły one 0,5% wszystkich odprowadzonych monet. Pod względem liczbowym najmniej odprowadzono monet o wartości nominalnej 20 gr, 5 gr i 2 gr – 18,7% wszystkich odprowadzonych monet (tabela 24).

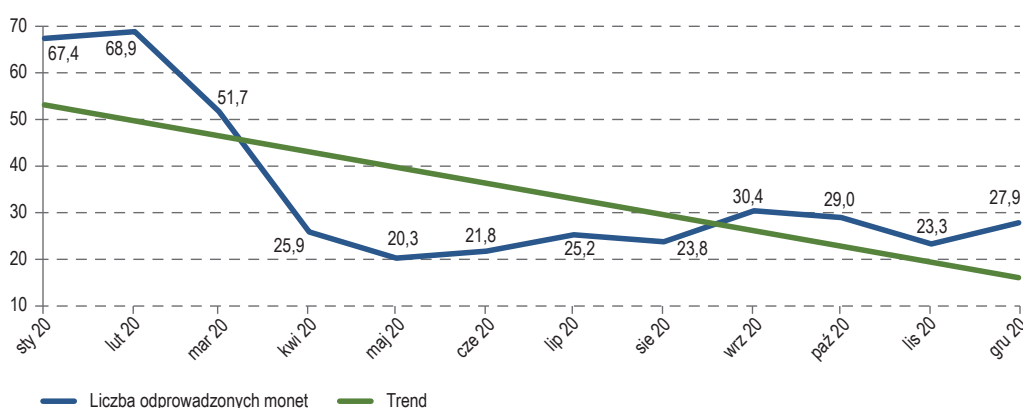
Tabela 24. Wartość (w mln zł) i liczba (w mln szt.) monet odprowadzonych do NBP w latach 2019–2020

Nominał	Wartość		Liczba		Struktura wg wartości		Struktura wg liczby	
	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.	2019 r.	2020 r.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
5 zł	237,3	183,1	47,5	36,6	37,4%	38,9%	8,5%	8,8%
2 zł	219,9	157,1	109,9	78,6	34,6%	33,4%	19,7%	18,9%
1 zł	125,4	95,1	125,4	95,1	19,7%	20,2%	22,5%	22,9%
50 gr	36,3	24,2	72,6	48,5	5,7%	5,2%	13,0%	11,7%
20 gr	8,6	5,2	43,2	26,1	1,4%	1,1%	7,8%	6,3%
10 gr	4,9	3,3	49,5	32,6	0,8%	0,7%	8,9%	7,8%
5 gr	1,6	1,3	31,8	26,5	0,2%	0,3%	5,7%	6,4%
2 gr	0,69	0,5	29,3	25,3	0,1%	0,1%	5,3%	6,1%
1 gr	0,5	0,5	48,0	46,1	0,1%	0,1%	8,6%	11,1%
Łącznie	635,1	470,3	557,2	415,5	100%	100%	100%	100%

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiątych.

W przypadku liczby monet odprowadzonych do NBP przez banki w poszczególnych miesiącach 2020 r. zaobserwowano tendencję malejącą. Najmniej monet banki odprowadziły w maju (20,3 mln szt.), a najwięcej w lutym – 68,9 mln szt. (wykres 14).

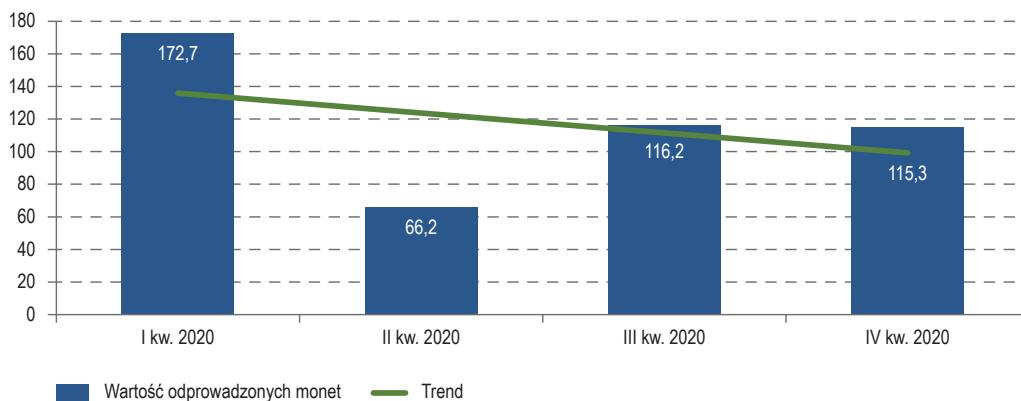
Wykres 14. Liczba monet odprowadzonych do NBP przez banki w 2020 r. (w mln szt.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiątych.

Analizując wartość monet odprowadzonych do NBP, należy wskazać, że podobnie jak w przypadku banknotów była ona najniższa w II kw. 2020 r. W IV kw. 2020 r. wartość monet odprowadzonych do NBP była porównywalna z danymi za III kw. 2020 r. oraz zwiększyła się w porównaniu z II kw. 2020 r. o 74,2% (wykres 15).

Wykres 15. Wartość odprowadzonych do NBP monet (w mln zł)

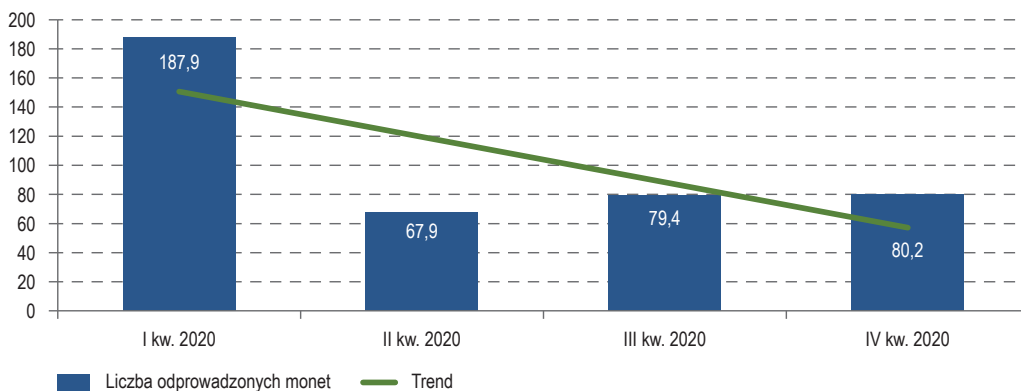

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

W przypadku liczby monet odprowadzonych do NBP, podobnie jak w ujęciu wartościowym, najmniej monet banki odprowadziły w II kw. 2020 r. W IV kw. 2020 r. liczba odprowadzonych do NBP monet była niższa o 57,3% niż w I kw. 2020 r., ale wzrosła o 18,0% w porównaniu z II kw. 2020 r.

Wykres 16. Liczba odprowadzonych do NBP monet (w mln szt.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

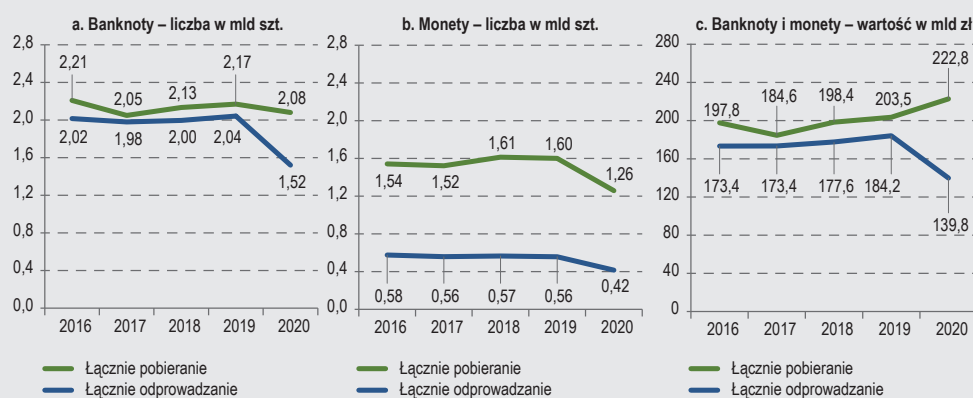
Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnych.

Ramka B. Tendencje w zaopatrywaniu banków w walutę polską w latach 2016–2020

1. Pobieranie z NBP i odprowadzanie do NBP banknotów

W latach 2017–2019 liczba pobieranych z NBP banknotów wzrastała, natomiast w 2020 r. odnotowano jej słaby spadek. W ujęciu wartościowym w latach 2019–2020 obserwuje się jednak trend wzrostowy. W pobraniach waluty polskiej dominują banknoty, stanowiące 99,5–99,6% wartości pobrań. Podobnie jest w przypadku odprowadzeń waluty polskiej: 99,6–99,7% wartości odprowadzanych do NBP znaków pieniężnych to banknoty (wykres B1).

Wykres B1. Pobieranie oraz odprowadzanie banknotów i monet z/do NBP w latach 2016–2020

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: na potrzeby analityczne dane liczbowe zostały zaokrąglone do części dziesiętnej.

Powyższe zjawisko można łączyć ze zwiększeniem udziału w strukturze pobieranych banknotów najwyższych nominałów, tj. 200 zł i 500 zł, związanym ze wzrostem zapotrzebowania na pieniądź gotówkowy.

W 2020 r. w stosunku do poprzedniego roku liczba pobranych banknotów spadła o 4,1%, a jednocześnie wartość pobieranych waluty polskiej wzrosła aż o 9,5%.

Tabela B1. Liczba pobranych z NBP i odprowadzonych do NBP banknotów w latach 2016–2020

Wyszczególnienie	2016 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020 r.
1	2	3	4	5	6
Pobrania z NBP	2 208 782 500	2 049 518 500	2 133 613 000	2 169 935 000	2 080 353 000
Zmiana: rok / poprzedni rok	x	-7,2%	4,1%	1,7%	-4,1%
Odprowadzenia do NBP	2 015 759 117	1 979 899 584	1 996 009 377	2 042 436 123	1 520 871 012
Zmiana: rok / poprzedni rok	x	-1,8%	0,8%	2,3%	-25,5%

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Należy również zauważyć, że w latach 2016–2020 obserwowana jest przewaga liczby pobranych banknotów nad liczbą odprowadzonych banknotów, jak również nadwyżka wartości pobieranej waluty polskiej nad wartością odprowadzonej waluty polskiej (wykres B1a, tabela B1, tabela B2).

Tabela B2. Wartość pobranych z NBP i odprowadzonych do NBP banknotów i monet w latach 2016–2020

Wyszczególnienie	2016 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020 r.
1	2	3	4	5	6
Pobrania z NBP	197 763 189 790	184 581 129 320	198 381 706 720	203 528 114 400	222 818 279 080
Zmiana: rok / poprzedni rok	x	-6,7%	7,5%	2,6%	9,5%
Odprowadzenia do NBP	173 379 354 184	173 401 331 515	177 607 793 970	184 210 333 785	139 844 134 040
Zmiana: rok / poprzedni rok	x	0,0%	2,4%	3,7%	-24,1%

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

W porównaniu z 2019 r. w okresie pandemii COVID-19 odnotowano istotny spadek liczby odprowadzonych banknotów (o 25,5%) oraz spadek wartości odprowadzonej waluty polskiej (o 24,1%). Jednocześnie, z uwagi na specyfikę zjawisk zachodzących w 2020 r., wynikających z pandemii COVID-19, w dłuższym horyzoncie czasowym nie można wykluczyć zmiany trendów w zakresie odprowadzeń banknotów do NBP.

2. Pobieranie z NBP i odprowadzanie do NBP monet

W zakresie liczby pobieranych z NBP monet w latach 2018–2019 obserwowano trend rosnący (wykres B1b, tabela B3).

Tabela B3. Liczba pobranych z NBP i odprowadzonych do NBP monet w latach 2016–2020

Wyszczególnienie	2016 r.	2017 r.	2018 r.	2019 r.	2020 r.
1	2	3	4	5	6
Pobrania z NBP	1 541 346 500	1 521 794 500	1 613 644 500	1 601 009 500	1 258 730 500
Zmiana: rok / poprzedni rok	x	-1,3%	6,0%	-0,8%	-21,4%
Odprowadzenia do NBP	575 967 355	559 062 118	565 864 753	557 193 000	415 456 550
Zmiana: rok / poprzedni rok	x	-2,9%	1,2%	-1,5%	-25,4%

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

W 2020 r. sytuacja istotnie się zmieniła, gdyż liczba pobranych monet spadła aż o 21,4% w stosunku do poprzedniego roku. Tak duży spadek ma ścisły związek z pandemią COVID-19, która przyczyniła się do zmniejszenia liczby transakcji gotówkowych w placówkach handlowych i usługowych oraz preferowania przez część klientów płatności zbliżeniowych ze względów sanitarnych. Silnie spadła również liczba odprowadzonych monet – o 25,4%. Należy zauważyć, że w latach 2016–2019 w zakresie odprowadzania monet istniał słaby trend spadkowy, który w 2020 r. szczególnie się nasilił. Jednocześnie liczba pobieranych monet stale utrzymuje się na zdecydowanie wyższym poziomie niż liczba odprowadzanych monet.

**Przebieg procesu
zaopatrywania w 2020 r.
z uwzględnieniem
wpływu pandemii
COVID-19**

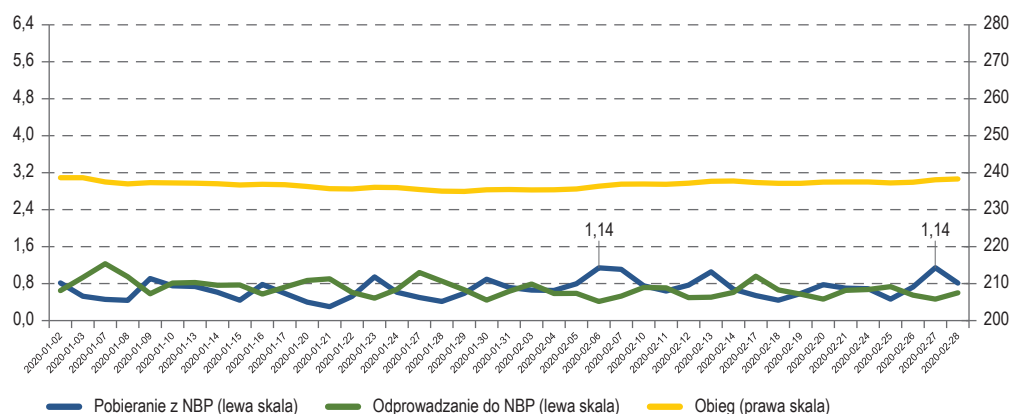
Przebieg procesu zaopatrywania w 2020 r. z uwzględnieniem wpływu pandemii COVID-19

Obserwowany w skali globalnej znaczny wzrost popytu na pieniądź gotówkowy w okresie pandemii COVID-19 odnotowano również w Polsce. W celu dokonania analizy przypadku oraz wskazania obserwowanych w 2020 r. tendencji w zaopatrywaniu banków w walutę polską wyniki przedstawiono w podziale na dwumiesięczne okresy.

6.1. Analiza w ujęciu dwumiesięcznym

Okres **styczeń–luty 2020 r.**, tj. tuż przed wzrostem zapotrzebowania na gotówkę, cechował się stabilnym poziomem pobrań z NBP i odprowadzeń do NBP (wykres 17).

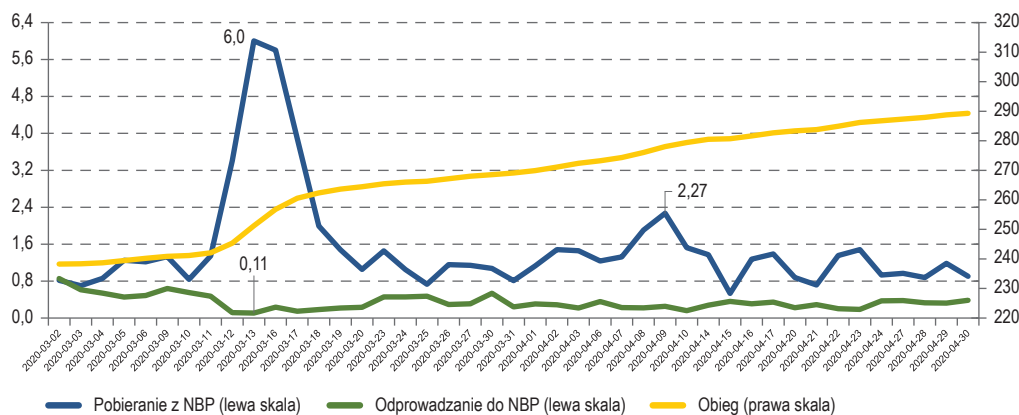
Wykres 17. Wartość banknotów i monet pobranych oraz odprowadzonych z/do NBP, wartość obiegu banknotów i monet w okresie styczeń–luty 2020 r. (w mld zł)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

W tym czasie średnia dzienna wartość pobrań wyniosła 684,7 mln zł i była wyższa od średniej dziennej wartości z analogicznego okresu poprzedniego roku o 3,2%. Jednocześnie średnia dzienna wartość odprowadzeń do NBP wyniosła 689,3 mln zł i była niższa o 0,9% niż w analogicznym okresie poprzedniego roku. Podobnie jak we wcześniejszych latach wartość odprowadzeń do NBP była wyższa niż wartość pobrań z NBP. Przyczyną tej sytuacji był cyklicznie występujący powrót pieniądza gotówkowego do NBP po okresie świątecznym. W konsekwencji na koniec lutego 2020 r. w stosunku do końca 2020 r. wartość pieniądza gotówkowego w obiegu spadła o 0,1%, do poziomu 238 mld zł.

W okresie **marzec–kwiecień 2020 r.** nastąpiły istotne zmiany w zapotrzebowaniu na pieniądź gotówkowy (wykres 18).

Wykres 18. Wartość banknotów i monet pobranych oraz odprowadzonych z/do NBP, wartość obiegu banknotów i monet w okresie marzec–kwiecień 2020 r. (w mld zł)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

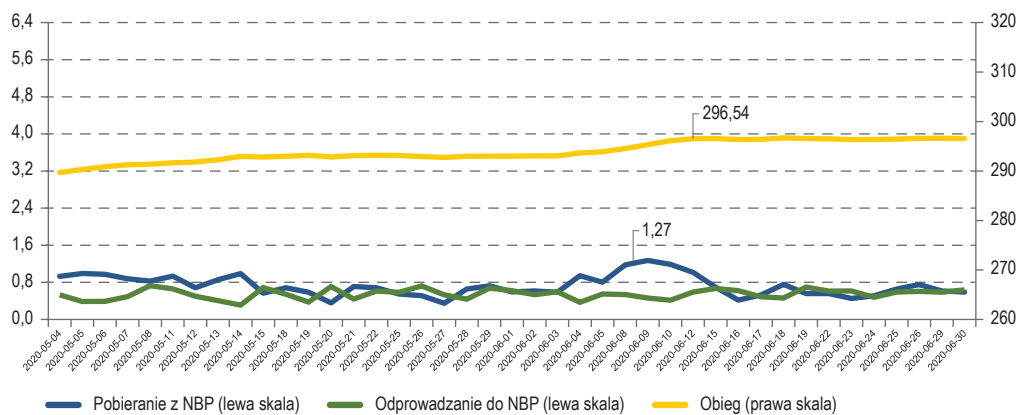
Momentem zwrotnym okazał się 11 marca 2020 r., kiedy WHO ogłosiła pandemię COVID-19⁵⁷ (pierwszy przypadek zakażenia COVID-19 w Polsce został potwierdzony 4 marca 2020 r.⁵⁸). W pierwszych dniach marca zaobserwowano wzrost pobrań waluty polskiej z NBP, a szczyt dziennego zapotrzebowania na pieniądź gotówkowy odnotowano 13 marca 2021 r., kiedy wartość dziennych pobrań z NBP wyniosła rekordowe 6 mld zł. Wartość ta stanowiła blisko 9-krotność średniej dziennej wartości pobrań z NBP z okresu styczeń–luty 2020 r. W kolejnych dniach wartość dziennych pobrań z NBP wielokrotnie przekraczała 1 mld zł, a w przypadku dziennych odprowadzeń do NBP odnotowano istotny spadek. Najniższy poziom wartości odprowadzeń, 107,8 mln zł, zaobserwowano 13 marca 2021 r. Wysoki poziom pobrań z NBP i niski poziom odprowadzeń do NBP utrzymywał się w kolejnych dniach. Średnia dzienna wartość pobrań z NBP wyniosła 1 526,6 mln zł i w stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku wzrosła o 71,3%. Jednocześnie średnia wartość odprowadzeń do NBP wyniosła 340,0 mln zł i w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku spadła aż o 50,6%. W konsekwencji w okresie marzec–kwiecień 2020 r. w stosunku do końca lutego 2020 r. wartość pieniądza gotówkowego w obiegu wzrosła aż o 21,4%, do 289 mld zł.

W kolejnym okresie, tj. **maj–czerwiec 2020 r.**, odnotowano stabilizację pobrań z NBP (wykres 19).

⁵⁷ <https://www.pap.pl/aktualnosci/news%2C603137%2Cwho-oglasza-pandemie-koronawirusa-covid-19.html>.

⁵⁸ <https://www.gov.pl/web/zdrowie/pierwszy-przypadek-koronawirusa-w-polsce>.

Wykres 19. Wartość banknotów i monet pobranych oraz odprowadzonych z/do NBP, wartość obiegu banknotów i monet w okresie maj–czerwiec 2020 r. (w mld zł)

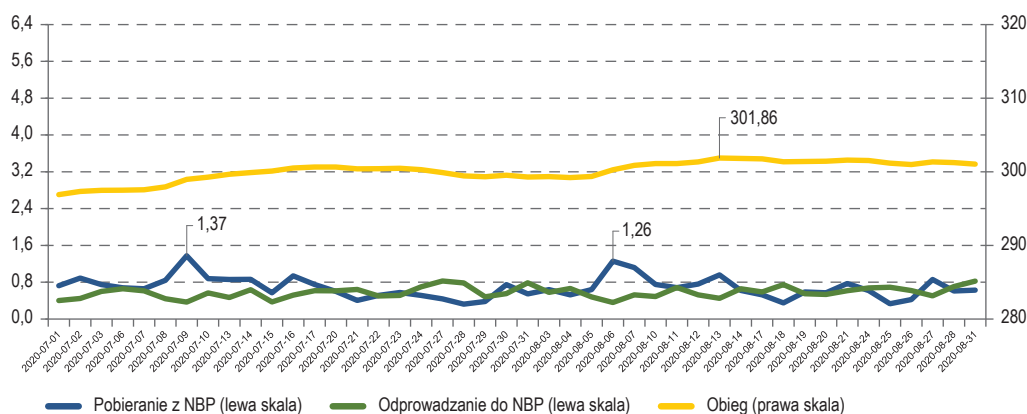

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Warto wskazać, że w tym okresie wartość pobrań z NBP przekroczyła 1 mld zł tylko w 4 dniach roboczych. Jednocześnie jednak nadal obserwowano spadek pobrań z NBP. W stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku spadek ten wyniósł 11,8%, a średnia dzienna wartość pobrań ukształtowała się na poziomie 724,9 mln zł. W przypadku wartości odprowadzeń do NBP odnotowany spadek był jeszcze większy niż spadek pobrań. Średnia dzienna wartość odprowadzeń do NBP w tym okresie wyniosła 547,7 mln zł i była niższa niż w analogicznym okresie poprzedniego roku o 30,1%. W konsekwencji w okresie maj–czerwiec 2020 r. wartość pieniądza gotówkowego w obiegu w stosunku do stanu na koniec kwietnia 2020 r. wzrosła o 2,5%, do 297 mld zł.

Tendencje w zakresie poziomu pobrań i odprowadzeń zaobserwowane w maju i czerwcu 2020 r. utrzymały się w okresie **lipiec–sierpień 2020 r.** (wykres 20).

Wykres 20. Wartość banknotów i monet pobranych oraz odprowadzonych z/do NBP, wartość obiegu banknotów i monet w okresie lipiec–sierpień 2020 r. (w mld zł)

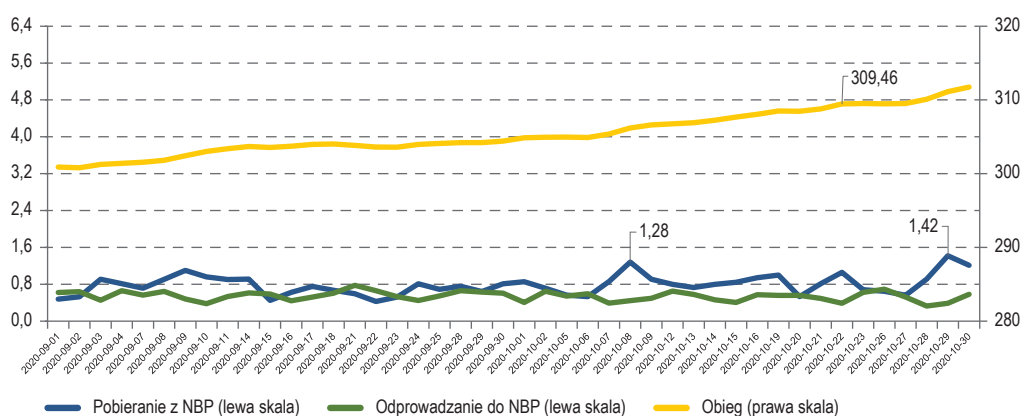
Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Pobrania z NBP i odprowadzenia do NBP utrzymywały się na względnie stabilnym poziomie. W tym okresie wartość pobrań z NBP przekroczyła 1 mld zł tylko w 3 dniach robo-

czych. Jednocześnie odnotowano spadek pobrań z NBP w stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku o 18,9%, a ich średnia dzienna wartość ukształtowała się na poziomie 682,6 mln zł. Tendencja spadkowa utrzymała się również w przypadku odprowadzeń do NBP, gdyż ich wartość była o 21,9% niższa niż w analogicznym okresie poprzedniego roku, a średnia dzienna wartość wyniosła 581,0 mln zł. Podobnie jak w poprzednich dwóch miesiącach skala spadku odprowadzeń była większa niż spadku pobrań z NBP. W wyniku powyższego wartość pieniądza gotówkowego w obiegu w stosunku do stanu z końca czerwca 2021 r. wzrosła o 1,5%, do 301 mld zł.

W okresie **wrzesień–październik 2020 r.** proces zaopatrywania banków w walutę przebiegał na ogół stabilnie (wykres 21).

Wykres 21. Wartość banknotów i monet pobranych oraz odprowadzonych z/do NBP, wartość obiegu banknotów i monet w okresie wrzesień–październik 2020 r. (w mld zł)

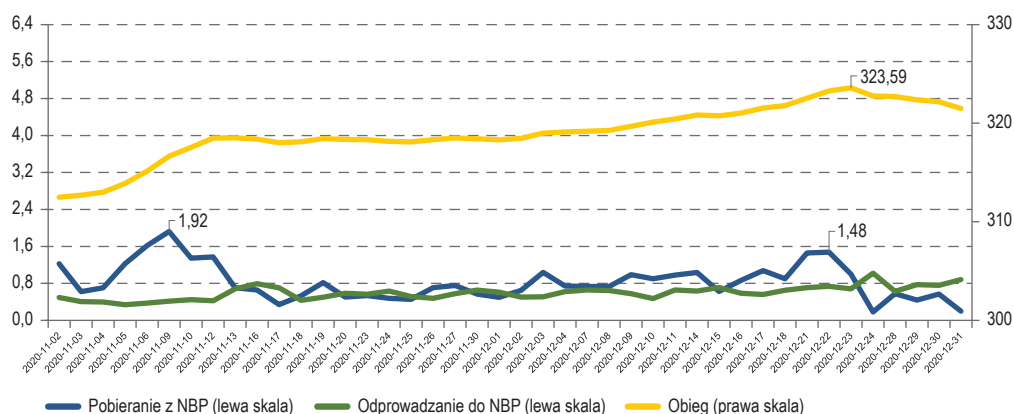

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Należy wskazać, że w tym okresie wartość pobrań z NBP przekroczyła 1 mld zł w 5 dniach roboczych, z których 3 przypadają na ostatnie dni października. Wzrost ten był związany z wystąpieniem na przełomie października i listopada 2020 r. zwiększonego zapotrzebowania na pieniądź gotówkowy w związku z okresem świątecznym, jak również prawdopodobnie z przezornościowym gromadzeniem środków przez konsumentów w obliczu ogłoszonych obostrzeń sanitarnych. W rezultacie w okresie wrzesień–październik 2020 r. w stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku odnotowano wzrost średniej dziennej wartości pobrań z NBP o 1,7%, do poziomu 786,9 mln zł. Równoległe w dalszym ciągu występował niski poziom odprowadzeń do NBP, których średnia dzienna wartość spadła do 543,5 mln zł, tj. o 23,2%, w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku. Ostatecznie w okresie wrzesień–październik 2020 r., w stosunku do końca sierpnia 2020 r., wartość pieniądza gotówkowego w obiegu wzrosła o 3,6%, do 312 mld zł.

W okresie **listopad–grudzień 2020 r.** poziom pobrań z NBP wzrósł w porównaniu z poprzednim dwumiesięcznym okresem (wykres 22).

Wykres 22. Wartość banknotów i monet pobranych oraz odprowadzonych z/do NBP, wartość obiegu banknotów i monet w okresie listopad–grudzień 2020 r. (w mld zł)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Największą dzienną wartość pobrań – 1,9 mld zł – odnotowano 9 listopada 2020 r. Ponowny wzrost wartości pobrań z NBP wystąpił pod koniec grudnia 2020 r. i miał charakter sezonowy, związany z okresem świątecznym. Następnie 22 grudnia 2020 r. zarejestrowano wzrost pobrań do poziomu 1,5 mld zł. Wspomniane okresowe wzrosty nie wpłynęły znacząco na średnią dzienną wartość pobrań z NBP; w stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku była ona niższa o 6,0% i wyniosła 827,7 mln zł. Równolegle jednak obserwowano utrzymujący się niski poziom wartości odprowadzeń do NBP, który wyniósł 595,9 mln zł i w porównaniu z analogicznym okresem poprzedniego roku spadł o 24,6%. W rezultacie w okresie listopad–grudzień 2020 r. wartość pieniądza gotówkowego w obiegu wzrosła w stosunku do końca października 2020 r. o 3,1%, do 321,5 mld zł.

Podsumowując przebieg procesu zaopatrywania w 2020 r., można wskazać, że wzrost zapotrzebowania na pieniądź gotówkowy podczas pandemii COVID-19 w dłuższym okresie był zaspokajany również przez gotówkę gromadzoną przez uczestników rynku, co także mogło wpłynąć na znaczne obniżenie skali odprowadzeń do NBP (tabela 24).

Tabela 24. Wartość średnich dziennych pobrań i odprowadzeń oraz wartość obiegu w 2019 r. i 2020 r. (w mln zł)

Okres	Średnia dzienna						Różnica (pobieranie z NBP – odprowadzanie do NBP)			Obieg	
	Pobieranie z NBP			Odprowadzanie do NBP			2019 r.	2020 r.	Zmiana	2020 r.	Zmiana
	2019 r.	2020 r.	Zmiana	2019 r.	2020 r.	Zmiana					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
sty–lut	663,2	684,7	3,2%	695,3	689,3	-0,9%	-1 347,7	-186,8	-86,1%	238 299,8	-0,1%
mar–kwi	890,4	1 525,6	71,3%	688,9	340,0	-50,6%	8 463,5	50 979,8	502,4%	289 300,1	21,4%
maj–czer	822,3	724,9	-11,8%	783,9	547,7	-30,1%	1 539,6	7 264,8	371,9%	296 568,8	2,5%
lip–sie	841,4	682,6	-18,9%	744,4	581,0	-21,9%	4 270,0	4 472,0	4,7%	301 040,3	1,5%
wrz–paź	773,6	786,9	1,7%	707,5	543,5	-23,2%	2 905,4	10 710,5	268,6%	311 748,9	3,6%
lis–gru	880,1	827,7	-6,0%	790,7	595,9	-24,6%	3 487,1	9 733,9	179,1%	321 496,2	3,1%
sty–gru	810,9	873,8	7,8%	733,9	548,4	-25,3%	19 317,8	82 974,1	329,5%	321 496,2	34,8%

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

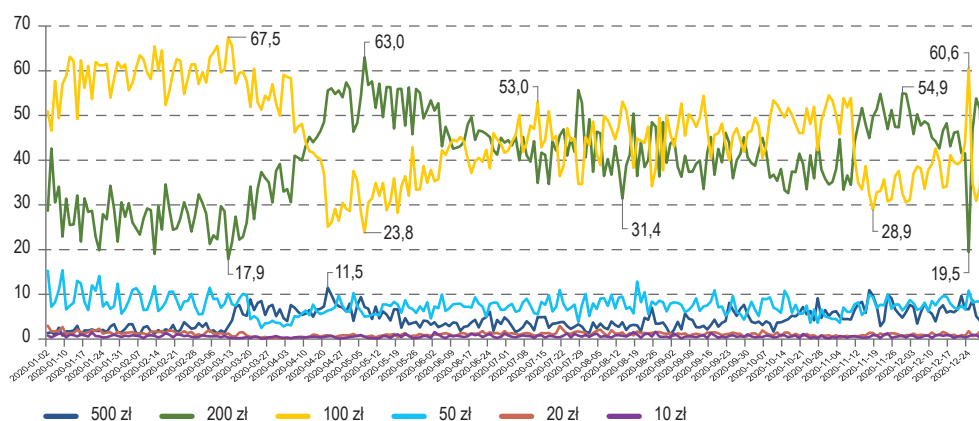
Uwaga: wyliczenia zmian dokonano na pełnych wartościach liczbowych.

Okresowo występujące wysokie dzienne wzrosty wartości pobrań z NBP, które w szczytowym momencie, tj. 13 marca 2020 r., osiągnęły 6 mld zł, nie miały tak silnego wpływu na wzrost wartości obiegu jak skala spadku odprowadzeń do NBP. Należy zaznaczyć, że w tym samym dniu odnotowano istotnie niską wartość odprowadzeń do NBP, która wyniosła jedynie 0,1 mld zł. W efekcie w 2020 r. w wyniku wzrostu średniej dziennej wartości pobrań o 7,8% i spadku średniej dziennej wartości odprowadzeń o 25,3% wartość waluty polskiej w obiegu wzrosła aż o 34,8% w porównaniu z 2019 r. i osiągnęła 321,5 mld zł.

6.2. Zmiana struktury nominalowej pobrań waluty polskiej z NBP przez banki

Gwałtowny wzrost zapotrzebowania na gotówkę w 2020 r. istotnie wpłynął na strukturę nominalową banknotów pobieranych przez banki z NBP. W początkowym okresie na skutek wysokich wypłat gotówkowych w bankomatach wzrosło zapotrzebowanie na banknoty o nominale 100 zł. Należy również zaznaczyć, że większość bankomatów nie była dostosowana do wypłaty banknotów o nominale 200 zł i 500 zł. W dniu 12 marca 2020 r. banknot o wartości nominalnej 100 zł osiągnął 67,5% udziału w strukturze nominalowej wartości pobrań z NBP. Następnie, na skutek współpracy pomiędzy NBP a bankami, której celem było zapewnienie zrównoważonego dostępu do pełnej struktury nominalowej banknotów wszystkim uczestnikom rynku, 6 marca 2020 r. udział nominalu 100 zł w wartości pobieranych banknotów obniżył się do 23,8%. Jednocześnie, w efekcie wspólnych działań, poza spadkiem udziału nominalu 100 zł w pobraniach z NBP odnotowano wzrost tego udziału w przypadku nominalu 200 zł. Warto zaznaczyć, że jeszcze 17 marca 2020 r. udział banknotu 200 zł w wartości pobrań banknotów z NBP wynosił 17,9%, po czym stopniowo wzrastał, a 6 maja 2020 r. wyniósł 63,0% (wykres 23).

Wykres 23. Struktura nominalowa wartości banknotów pobranych z NBP w okresie styczeń–grudzień 2020 r. (w proc.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Wzrost zapotrzebowania na banknot o wartości nominalnej 100 zł, choć nie tak duży jak w okresie wiosennym, odnotowano również na przełomie października i listopada 2020 r. Wówczas, 30 października 2020 r. banknot 100-złotowy osiągnął 54,5% udziału w strukturze nominalowej banknotów pobranych z NBP, jednak 18 listopada 2020 r. udział ten spadł do

28,9%. Równocześnie 30 listopada 2020 r. udział banknotu o wartości nominalnej 200 zł wzrósł do 54,9%.

Tabela 25. Zmiana (w pkt proc.) nominalowej struktury wartości banknotów pobranych z NBP oraz nominalowej struktury banknotów w obiegu w 2020 r. w porównaniu z 2019 r.

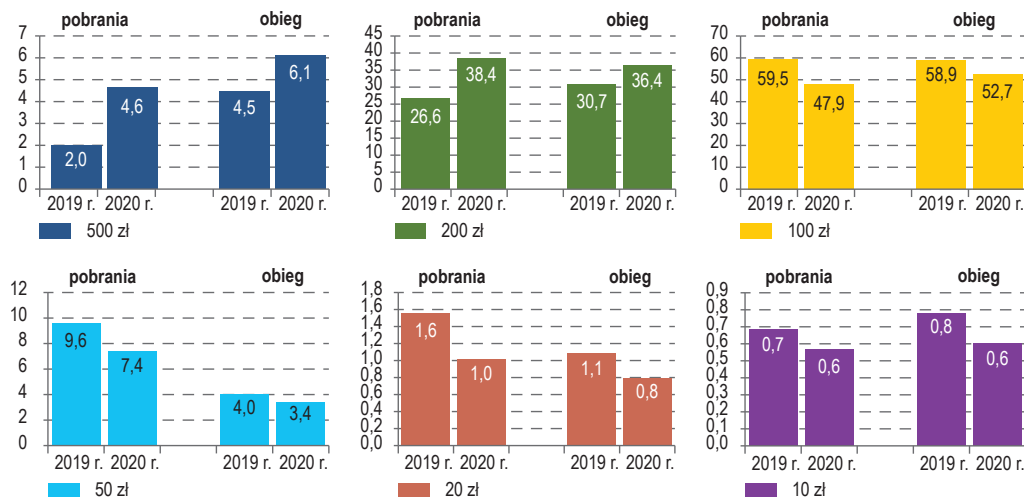
	500 zł	200 zł	100 zł	50 zł	20 zł	10 zł
1	2	3	4	5	6	7
Pobieranie z NBP	2,7	11,8	-11,6	-2,2	-0,5	-0,1
Obieg	1,6	5,6	-6,2	-0,6	-0,3	-0,2

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Uwaga: wyliczenia dokonano na pełnych wartościach liczbowych.

Okres pandemii COVID-19 istotnie wpłynął na strukturę nominalową wartości banknotów pobieranych z NBP. Najistotniejsze zmiany odnotowano w przypadku banknotu o wartości nominalnej 100 zł. W strukturze pobrań z NBP udział tego banknotu spadł o 11,6 pkt proc., co przełożyło się na spadek jego udziału w strukturze nominalowej banknotów w obiegu o 6,2 pkt proc. Równoległe zmianę o przeciwnym kierunku zanotowano w przypadku banknotu 200-złotowego, którego udział w strukturze pobrań z NBP wzrósł o 11,8 pkt proc., a w strukturze obiegu zwiększył się o 5,6 pkt proc. Banknoty o wartościach nominalnych 10 zł, 20 zł i 50 zł zanotowały spadki udziału zarówno w strukturze wartości pobrań z NBP, jak i w strukturze wartości banknotów w obiegu. Jednocześnie zaobserwowano wzrost znaczenia banknotu o nominale 500 zł, gdyż jego udział w pobraniach wzrósł o 2,7 pkt proc., a w strukturze wartości banknotów w obiegu zwiększył się o 1,6 pkt proc.

Należy wskazać, że dominującą rolę w strukturze pobrań w 2020 r. odgrywał banknot 100-złotowy (wykres 24); jego udział w strukturze banknotów w obiegu również był przeważający. Jednocześnie warto zaznaczyć, że w tym czasie znacznie wzrosła rola banknotu o wartości nominalnej 200 zł. Udział tego nominału w strukturze pobrań z NBP w 2020 r. wyniósł 38,4%, co spowodowało jego znaczny udział w strukturze wartości banknotów w obiegu na koniec 2020 r. na poziomie 36,4%. Trzeba również zauważyć, że banknot o wartości nominalnej 500 zł zwiększył swój udział w strukturze wartościowej obiegu do 6,1%.

Wykres 24. Struktura nominalowa wartości banknotów pobranych z NBP oraz struktura nominalowa banknotów w obiegu w okresie w latach 2019–2020 (w proc.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Podsumowując powyższe rozważania, można stwierdzić, że w 2020 r.:

- odnotowano niespotykany dotychczas wzrost wartości obiegu w ujęciu rocznym, wynoszący 83,0 mld zł, tj. 34,8%; w konsekwencji wartość pieniądza gotówkowego w obiegu na koniec 2020 r. wyniosła 321,5 mld zł;
- okresowo występujące wysokie dzienne wzrosty wartości pobrań z NBP (6 mld zł w szczytowym momencie, w marcu 2020 r.) nie miały tak silnego wpływu na wzrost wartości obiegu jak spadek poziomu odprowadzeń do NBP;
- w porównaniu z 2019 r. średnia dzienna wartość pobrań wzrosła o 7,8%, a jednocześnie średnia dzienna wartość odprowadzeń spadła o 25,3%;
- po okresie gwałtownego wzrostu pobrań z NBP (marzec–kwiecień 2020 r. oraz na przełomie października i listopada 2020 r.) nastąpiła stabilizacja ich wartości na poziomie niższym niż przed pandemią COVID-19;
- w okresie marzec–kwiecień 2020 r. zaobserwowano szczególnie niski poziom wartości odprowadzeń do NBP, a 13 marca 2020 r. odnotowano wyjątkowo niską wartość odprowadzeń do NBP, która wyniosła jedynie 0,1 mld zł;
- w strukturze pobrań w 2020 r. dominował banknot o wartości nominalnej 100 zł (47,9%), a jego udział w strukturze banknotów w obiegu również był najwyższy (52,7%);
- znacznie wzrosła rola banknotu o wartości nominalnej 200 zł, którego udział w strukturze pobrań z NBP wyniósł 38,4%, co przełożyło się na jego znaczny udział w strukturze wartości banknotów w obiegu (36,4%);
- banknot o wartości nominalnej 500 zł zwiększył swój udział w strukturze wartościowej obiegu do 6,1%.

Ramka C. Urządzenia samoobsługowe do zamiany monet

W ostatnich latach notuje się znaczny spadek wskaźnika rotacji monet w dniach. Według analizy NBP w 2020 r. moneta mogła powrócić do sortowni oddziału okręgowego NBP przeciętnie po ponad 17 tys. dni (tj. po ok. 47 latach), liczonych od momentu pobrania jej przez bank z NBP.

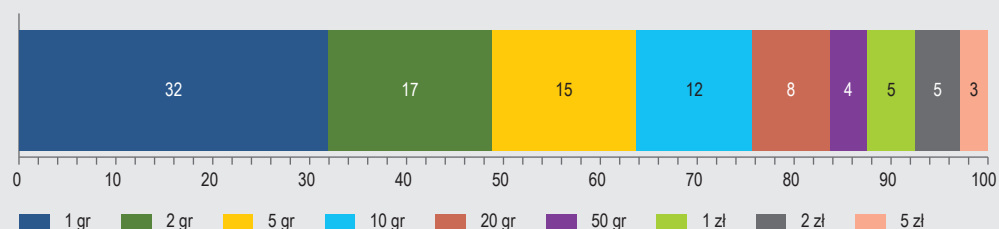

Z uwagi na powyższe i opierając się na wcześniejszym dokonany przeglądzie rynku, podjęto decyzję o przetestowaniu nowej możliwości pozyskiwania przez NBP monet przechowywanych przez gospodarstwa domowe. W tym celu w marcu 2019 r. w Oddziale Okręgowym NBP w Warszawie pilotażowo udostępniono klientom urządzenie samoobsługowe służące do zamiany monet. Automat umożliwił klientom zamianę znacznej liczby monet powszechnego obiegu od 1 gr do 5 zł bez konieczności ich wcześniejszego sortowania według nominału oraz odbiór ich równowartości w odpowiednio wyższych nominałach w kasie oddziału banku centralnego. Możliwość zamiany monet za pośrednictwem urządzenia samoobsługowego spotkała się z pozytywną reakcją klientów i wpłynęła na zwiększenie liczby monet powracających do oddziałów okręgowych NBP. Zainstalowanie urządzenia przyczyniło się również do poprawy jakości obsługi kasjerskiej w oddziale dzięki możliwości przekierowania osób dotychczas dokonujących zamiany monet

w kasie do urządzenia samoobsługowego. Po uzyskaniu pozytywnych rezultatów pilotażu na przełomie 2020 i 2021 r. sukcesywnie instalowano samoobsługowe urządzenia do zamiany monet w pozostałych 15 oddziałach okręgowych NBP.

Od momentu rozpoczęcia użytkowania urządzeń do końca maja 2021 r. przeprowadzono łącznie 44 713 transakcji zamiany monet, podczas których klienci zamienili 79,3 mln szt. monet o łącznej wartości 27,5 mln zł. W tym czasie średnia wartość transakcji wynosiła 615 zł. Monety o nominałach 1 zł, 2 zł i 5 zł stanowiły 12% wszystkich zamienionych monet, natomiast przeważały nominały od 1 gr do 5 gr – 64%.

Wykres C1. Struktura nominalowa monet zamienionych w urządzeniach wg stanu na 31 maja 2020 r. (w proc.)

Źródło: opracowanie Departamentu Emisyjno-Skarbcowego NBP.

Mając na uwadze dotychczasowe efekty wprowadzenia urządzeń do zamiany monet, jak również wysoki stopień ich wykorzystania, podjęto decyzję o instalacji kolejnych czterech automatów w wybranych oddziałach okręgowych NBP w II połowie 2021 r. Dodatkowo, w celu dalszego usprawnienia obsługi klientów, rozpoczęto prace analityczne nad rozszerzeniem funkcjonalności urządzeń o uznawanie rachunku równowartością zamienionych monet za pośrednictwem systemu BLIK, bez konieczności odbioru ich równowartości w kasie oddziału okręgowego NBP.

Rozdział 7

Słownik pojęć

Słownik pojęć

Banknoty NS – banknoty nienadające się do maszynowego sortowania, tj. sklezione taśmą, klejem lub w inny sposób, naddarte, zszyte lub przerwane.

Banknoty ON – łącznie banknoty nadające się do obiegu i nienadające się do obiegu.

Firmy CIT (*cash-in-transit*) – przedsiębiorcy, którym banki powierzyły czynności dotyczące przeliczania i sortowania banknotów i monet (powierzenie czynności faktycznych zgodnie z art. 6a ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe) oraz transportowania wartości pieniężnych.

Monety ON – łącznie monety nadające się do obiegu i nienadające się do obiegu.

Obieg – liczba (lub wartość) banknotów i monet powszechnego obiegu pozostających w obiegu gotówkowym, pomniejszona o liczbę (lub wartość) banknotów i monet znajdujących się w kasach i skarbcach NBP, złożonych przez NBP do depozytu w skarbcach innych banków oraz wycofanych przez NBP z obiegu ze względu na stopień ich zużycia.

Procesowanie znaków pieniężnych – przeliczanie, sortowanie i sprawdzanie banknotów i monet pod kątem autentyczności.

Recykulacja (zwaną również rotacją lub recyklingiem) – wprowadzanie do obrotu banknotów nadających się do obiegu – za pośrednictwem kas banków, klientów banków, urzędzeń obsługiwanych przez ich klientów (np. bankomatów) – przeprocesowanych uprzednio przez bank lub w jego imieniu przez przedsiębiorcę. Proces ten odbywa się bez udziału NBP. Podobnemu procesowi podlegają monety.

Waluta polska – znaki pieniężne (banknoty i monety) w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 7 ustawy z dnia 27 lipca 2002 r. Prawo dewizowe.

Wartości kolekcjonerskie – złote i srebrne monety kolekcjonerskie, banknoty kolekcjonerskie, numizmaty (tj. banknoty i monety, które nie zostały wprowadzone do obiegu, oraz banknoty i monety wycofane z obiegu), a także złote monety uncjowe emitowane przez NBP.

Zaopatrywanie – liczba (bądź wartość) banknotów lub monet, które zostały odprowadzone do NBP lub zostały pobrane z NBP przez banki. Zaopatrywanie banków przez NBP wynika z art. 68 pkt 2 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe i jest realizacją art. 37 Ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o Narodowym Banku Polskim.

---

www.nbp.pl

